

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Filosofia i Lletres

Memòria del Treball de Fi de Grau

L'obra poètica de Bernat Nadal Nicolau

Emma Vanrell Garcias

Grau de Llengua i Literatura Catalanes

Any acadèmic 2020-2021

Treball tutelat per Pere Rosselló Bover
Departament de Filologia Catalana i Lingüística General

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☒	☐

Paraules clau del treball:
Bernat Nadal, Miquel Àngel Riera, obra poètica

Índex

1. Introducció	pàgina 3-6
2. <i>Més enllà de tots els límits</i>	pàgina 6-23
2.1 <i>La desintegració del desig</i>	pàgina 8-10
2.2 <i>Elegies. A la injusta manera de representar lliurement el paper de la comèdia</i>	pàgina 10-12
2.3 <i>Fragments</i>	pàgina 12-16
2.4 <i>Contribucions especials</i>	pàgina 16-17
2.5 <i>Gai saber</i>	pàgina 17-18
2.6 <i>Estrúmbol</i>	pàgina 18-19
2.7 <i>Teorema del somni</i>	pàgina 19-23
3. <i>Memòria fòssil</i>	pàgina 23-28
4. <i>El vestit vermell</i>	pàgina 28-32
5. <i>La carn que cruix</i>	pàgina 32-36
6. <i>Camille</i>	pàgina 37-41
7. <i>Conclusions</i>	pàgina 42
8. <i>Referències bibliogràfiques</i>	pàgina 43-44
9. <i>Apèndix</i>	pàgina 45-53

1. Introducció

En el següent treball es fa un estudi complet sobre l'obra poètica de l'escriptor Bernat Nadal Nicolau. El motiu que m'ha empès a analitzar la producció poètica de Nadal ha estat realitzar-ne l'estudi i, a la vegada, fer un homenatge al poeta manacorí.

La metodologia seguida té com a principal objectiu plasmar i evidenciar les diferents etapes per les quals passà l'autor i mostrar quina ha estat la seva evolució. Així també, la intenció ha estat posar veu a les seves reivindicacions, usos de la llengua, estil i referents literaris, veure com ha contribuït a les lletres catalanes i com ha fet dels seus sentiments paraules de tots.

En definitiva, crec que aquest treball pot suposar una mena de llegat documental sobre les passes de Nadal i contribuir a donar a conèixer millor l'obra publicada pel poeta manacorí. Pel que fa a nivell personal, la realització d'aquesta tasca de recerca m'ha ajudat a conèixer amb molta més profunditat el nostre poeta i m'ha donat l'oportunitat de veure el món a través de les seves paraules.

Bernat Nadal Nicolau, nascut a Manacor el 1950, aprengué a dominar l'art de l'escriptura de manera autodidàctica. A divuit anys ja s'endinsà en el món literari baix el mestratge dels escriptors Miquel Àngel Riera i Blai Bonet. No tan sols els tingué de referents en el terreny de les lletres, sinó que també foren bons amics; ambdós autors l'ajudaren i el motivaren en la seva producció. Aquest fet no podem passar-lo per alt sense explicar que aquestes dues figures condicionaren la seva vida literària fins al punt de poder parlar de dues fases literàries. En la primera, Nadal està clarament influenciat per l'estil i idees dels seus referents, Riera i Bonet. De fet, les obres d'aquesta etapa són fragments d'un tot, com si es tractàs d'una mateixa obra, escrita al llarg de diversos llibres.

Quant a les influències que Nadal rebé en aquesta primera etapa d'escriptura, la recent entrevista de l'*AraBalears* (9/4/2021), en motiu de la celebració del 50è aniversari de la publicació del primer poemari, *La desintegració del desig*, ens il·lustra un mica al respecte. En aquesta entrevista Bernat Nadal ens explica qui foren els seus pares literaris i què aprengué de cada un d'ells. Podem dir que en Bernat Nadal hi trobam una mica de Damià Huguet, però també hi observam les conseqüències d'haver llegit i crescut literàriament de la mà de Miquel Àngel Riera i de Blai Bonet.

Com bé s'explica en l'entrevista, Nadal es quedà amb l'estètica i la puresa de Riera, mentre que allò que el captivà de Bonet fou la llibertat que li transmetia a l'hora d'escriure. De fet, Bonet pensava que el poeta és aquella figura que es despulla davant del lector, tal com diu ell: «*ens fa veure que l'escriptor ha de ser conscient que fa un striptease en públic, però controlat. Ben mirat, la literatura no deixa de ser un espectacle.*»

Però a partir de la mort dels seus mestres, Nadal trobà el seu estil i les temàtiques a tractar i s'alliberà de la influència massa directa de Riera i de Bonet. Aleshores, estam davant un clar exemple de la mort del *pare literari*, procés pel qual passen molts d'autors i a partir del qual es desenvolupa la personalitat dels escriptors influenciats. Aquest fet, doncs, marcaria l'inici de la segona fase.

És just en aquest punt on arriba *Memòria fòssil*, un llibre escrit arran de la mort de Miquel Àngel Riera, on Nadal descobreix la seva pròpia veu. En les obres que seguiran aquest poemari tendran una major independència entre elles i l'autor s'hi reconeixerà més plenament.

Nadal no tan sols ha cultivat la poesia, sinó que també s'ha mogut per altres camps literaris com és la narrativa, l'assaig tant biogràfic com històric i també s'ha mantingut actiu en el món de la premsa. Per aquest motiu, va rebre el Reconeixement de Mèrits l'any 2018 que li atorgà l'Escola de Mallorquí de Manacor.

En aquesta altra faceta de l'autor hi trobam obres en prosa, tant narrativa com assaig, com *Petrus* (1979), *Nunsi: La dansa com a art* (2001), *Manacor: L'església i la guerra civil* (amb Ramon Rosselló, 2002), *Raó blaugrana. El barça com a filosofia* (2008) i *La part freda del llit* (2012).

En la poesia es decanta per la lírica i per una comunicació directa. Els temes que aborda abracen des de la temàtica amorosa i la mort fins a la cultura, que sovint engloba la llengua, la pàtria i el territori.

El mateix Nadal es defineix en el pròleg de l'antologia *Paraules com espines* (2008): «*Manacorí i català de Mallorca, no milit a cap partit polític, faig política des de l'escriptura, em defínesc sobiranista, amb aspiració clara a la independència, si els mallorquins la volen. La meva pàtria és la vida i la literatura de qualsevol país. La meva forma expressiva en literatura és, només, la catalana.*» (Nadal, 2008: 3).

En aquest pròleg també ens parla la concepció que té de la poesia: «diria que és allò que transforma i potencia el significat de les paraules i les converteix en emocions interpretables, sovint les pròpies paraules esdevenen poesia, ple to, o ple força intuïtiva transmutada en bellesa. [...] la poesia pot ser bellesa i pot no ser-ho, pot descriure un fet dolç o grat, o un efecte esgarriós.» (Nadal, 2008: 3-4).

Joan Mas i Vives, a *Del realisme narratiu a la diversitat actual: Dues generacions de poetes mallorquins (1960-1975)*, ens contextualitza l'obra inicial de Bernat Nadal. Mas se centra en els autors que tingueren rellevància dintre del panorama cultural mallorquí entre l'any 1960 i 1975 i analitza les produccions literàries que aquests autors publicaren entre aquestes dates. Però només té en compte les publicacions en llibres i no altres tipus de publicacions, com les aparegudes a revistes.

Segons Mas i Vives, el corrent literari que predomina en aquella època és el realisme, i és, a través dels escriptors Miquel Bauçà, Rafel Socias i Jaume Pomar, que pretén definir l'estil del moment, encara que no totes les peces hi encaixin: «*En definitiva, aquests trets només serviran per acostar-nos a l'ambient de literari d'aquells anys, però no per definir totes i cada una de les obres que s'hi produïren.*» (Mas, 1981: 44).

Mas conclou que allò que marcà el realisme de l'època fou que els autors volien allunyar-se dels ornaments estètics, ja que aquest aspecte feia improductiva la poesia. En segon lloc, el missatge dels poemes posseïen una gran càrrega de contingut, ja que la poesia havia esdevingut substituïda d'altres modalitats. En tercer lloc, també es defineix l'objectiu de la poesia: s'empra per canviar la realitat i per configurar-se com una font testimonial del moment. El que diu Mas és que la poesia havia substituït altres mitjans d'expressió (pamflets, articles de premsa, etc.), prohibits a l'època, ja que la censura franquista era més permissiva amb els llibres de versos. En general, hi havia una idea compartida de la funció de la poesia. La majoria dels autors es proposava emprar un llenguatge adequat, més col·loquial i més directe, per tal d'aconseguir un millor abast social, com també pretenien fer una poesia que concordés i s'adeqüés al context social.

Segons Mas, així com alguns d'aquests autors varen renunciar al compromís polític i social, també varen deixar la poesia. Però aquest fet no es refereix a tots els autors del moment, ja que n'hi va haver que seguiren fent poesia: «*la crisi del realisme és també la crisi de les postures polítiques dels homes que l'escriviren. Aquests, alhora que*

deixaren de creure en la poesia “com a arma”, deixaren de creure en la lluita política.» (Mas, 1981: 48).

Aleshores, és dintre d'aquest context social i literari en el qual emmarcam Bernat Nadal. Sota el parer de Joan Mas, Bernat Nadal és un autor diferent respecte de la resta d'autors de l'època i n'esmenta diverses raons. Una d'elles és que la seva producció literària no és pas continuada, seguida i compacta, sinó que més aviat és insegura. Hi ha moments vitals en els quals s'atura d'escriure i de cara al públic no es mostra gaire segur del que escriu. Aquest fet es pot entendre si posam esment en la concepció que té Nadal de la poesia; per a ell, la poesia no té pes ni sentit en si mateixa, sinó que l'entén com un camí que es va construint per la motivació d'altres inclinacions i curiositats.

Una característica que tal vegada també el fa diferent és l'altruisme. Mas explica que a partir d'una base evident de cristianisme, el que vol Nadal és instruir l'ésser humà perquè tingui més humanitat. A més, aquest article també explica els temes que protagonitzen els poemes del manacorí. Però, cal precisar que Joan Mas només es refereix als primers llibres de Bernat Nadal, que són els més influïts per Blai Bonet i per Miquel A. Riera. Per Nadal, l'estil no és un aspecte pel qual tingui molta cura, sinó que se fixa més en la temàtica que és, principalment, *«l'anàlisi de la pròpia experiència vital»* (Mas, 1981: 110). Per aquest motiu, ens podem arriscar a dir que l'objectiu de la poesia de Nadal és l'alliberació d'emocions, tensions i ànsies tant del qui escriu com del qui llegeix.

Finalment, consider interessant reproduir la citació de Damià Pons, feta per Joan Mas, que, al meu parer, capta a la perfecció el tipus de poesia de Nadal:

*«Bernat Nadal escriu una poesia d'adoctrinament, de propaganda de les veritats que ell creu: l'eficàcia de l'amistat i de l'amor, la innegable bondat original de l'home, la possibilitat d'integrar els homes en una unitat superadora de les limitacions individuals i al mateix temps respectuosa amb les particularitats més pròpies... És una poesia discursiva, normativista i definitòria».*¹

2. *Més enllà de tots els límits:*

Aquest llibre conté la recopilació de la primera fase de l'obra poètica de Bernat Nadal, escrita entre l'any 1969 i el 1983. *Més enllà de tots els límits* fou publicat l'any 1995.

¹ Damià PONS: “Dos poetes”, *Lluc* (desembre de 1971), p. 245. Citat per MAS i VIVES, Joan (1982: 110).

Més enllà de tots els límits està format per un total de set llibres: *La desintegració del desig* (1979), *Elegies. A la injusta manera de representar lliurement el paper de la comèdia* (1972), *Fragments*, –que és compost per poemes procedents de *Tretze poemes*, apareguts al llibre col·lectiu *Poesia 72* (1972), o que havien estat inclosos a *Contribucions especials* (1975)–, *Contribucions especials* (1975), *Gai saber* (1978), *Estrúmbol* ((1978) i *Teorema del somni* (1983).

Com bé explica Nadal al pròleg del llibre, per tal de fer possible la seva publicació va revisar, corregir, suprimir parcialment i fins i tot eliminar alguns dels poemes que escriví entre els anys de producció (1969-1983). Aquest procés de reconsideració del sentit i de la perspectiva dels poemes fou realitzat, tal com digué el poeta, «*per respecte al lector i a mi mateix i no m'he atrevit a ser més rigorós amb els retocs i les supressions, perquè creia positiu deixar constància d'una part dels poemes corresponents a aquells llibres que, malgrat cregui d'inferior qualitat, existeixen.*» (Nadal, 1995: 7). Per tant, ens trobam davant una recopilació de llibres que d'una manera o una altra mostraran l'evolució del poeta, malgrat els seus posteriors retocs, perquè «*Seria, idò, incorrecte afirmar que en aquest tom hi ha tots els poemes, però hi són tots els que crec que hi han de ser.*» (Nadal, 1995: 7).

A l'hora de fer aquesta selecció va haver de passar per un procés d'anàlisi dels poemes, ja que va haver de reconsiderar el sentit i la perspectiva d'alguns d'ells. De fet, si feim referència a l'entrevista a *l'AraBalears* (9/4/2021), cal destacar-ne el canvi de paradigma que l'autor reconeix que ha realitzat a mesura que els anys han anat passant. Confessa que quan s'inicià al món de l'escriptura parlava amb un to de gran autoritat, ja que parlava d'ell mateix. No obstant això, amb el temps ha canviat de perspectiva i ha après a parlar des de dins.

Pel que fa a la forma, juga molt amb la composició estètica dels poemes; res no està estructurat de manera no arbitrària, sinó que la combinació dels silencis, les formes i els espais reforcen de sentit als poemes.

En el pròleg de *Més enllà de tots els límits* Nadal ens explica el funcionament de la poesia, què significa per a ell i què ha de passar perquè el poema pugui fer-se realitat. Presenta la poesia com una forma contemplativa de veure la vida, fet que el porta a fer una diferenciació entre poesia i realitat. La realitat està sotmesa a les vivències

personals de cada poeta que, a través del poema, es tradueixen en emocions rebudes pel lector i interpretades baix el criteri de cada individu.

Amb tot, arribam al concepte de “l’autor secret”, terme que empra el nostre autor per identificar la complicitat que s’estableix entre el poema i el lector, ja que és el lector el que, en certa manera, en llegir-lo reescriu el poema. Com a conseqüència d’aquest procés, la poesia és i emociona.

No obstant això, Nadal pensa que encara que en certa manera el lector acabi de completar el significat del poema amb les vivències viscudes, no té per què sentir-se totalment identificat amb les experiències descrites per l’autor perquè el poema emocioni: «*La seva realitat no pot ser la meua realitat, ni les intimitats semblants. Ni la veritat ha de ser necessàriament la realitat. La imaginació pot arribar a ser la rel de qualsevol obra poètica estimable.*» (Nadal, 1995: 9).

L’amor, les pors, l’inexorable pas del temps i les seves conseqüències, la vida i el no viure són alguns dels temes que tracten els poemes d’aquest llibre i que Nadal ha volgut elevar a un escaló superior fent que les paraules i el seu significat traspassin barreres.

2.1 *La desintegració del desig* (1971):

Està format per un total de vint poemes de temàtica clarament amorosa. Podem dir que és un poemari cíclic, ja que el primer poema i el penúltim reproduïxen el mateix vers: «*El límit de la passió és el teu nom.*» (Nadal, 1995: 12).

L’amor que ens presenta Nadal en aquest seguit de poemes és un amor ansiós, on el jo poètic es troba en una constant recerca i espera de la persona estimada: «*Tota ma vida / donaré voltes a les teves venes*» (Nadal, 1995: 13, III), «*Per exigència del meu sentiment / et vull trobar*» (Nadal, 1995: 13, V), «*Cercaré un símbol, una espurna, un crit / transparent, lluminós, que em parli / d’aquesta deserta capacitat d’estimar / que guardes per a mi.*» (Nadal, 1995: 14, V), «*i cerc pels niguls / un dibuix que t’assembli.*» (Nadal, 1995: 15, VII), «*que en mi sols trobaràs / carn humana, / viva i esperant-te.*» (Nadal, 1995: 15, VII), «*T’esper –com la nit espera el dia–*» (Nadal, 1995: 16, IX), «*Al meu redol / tot és silenci que et crida / ansiós.*» (Nadal, 1995: 17, XII), «*Cada moment que no et veig / no sé com entretenir el pensament / que només fa voltes al teu entorn*» (Nadal, 1995: 17, XIII), «*Tot el dia els meus ulls / t’esperen obsessionats*» (Nadal,

1995: 18, XIV), «*Mentre t'esper / l'ansietat és un munt de calius*» (Nadal, 1995: 18, XV), «*Esperant / trobar-te, em cerca la vida*» (Nadal, 1995: 19, XVI), «*Només tenc set de tu*» (Nadal, 1995: 19, XVII).

Alguns d'aquests versos recorden molt alguns versos de Miquel Àngel Riera, sobretot dels llibres *Poemes a Nai* i *Biografia*. «*Només tenc set de tu*» recorda un vers de Damià Huguet: «*Tenc set de tu i bec ginebra*», del llibre *Home de primera mà* (1972).

L'ús del pronom personal fort de la segona persona del singular *tu* és la manera que té l'autor de fer referència a la persona estimada. Fins a vuit cops arriba a emprar el pronom i ho fa de tal forma que apareix en majúscula, ja que d'aquesta manera aconseguix una apel·lació directa cap a la persona desitjada, «*Agraiït a la pols / que és esperit de vida, / bes la terra per acostar-me / a Tu*» (Nadal, 1995: 15, VII) o «*Tu ets la humanitat que m'interessa*» (Nadal, 1995: 16, X). De fet, el poemari es desenvolupa fent referència a la segona persona del singular, «*Te veig perquè t'estim.*» (Nadal, 1995: 12, I), «*Potser només pugui trobar-te*» (Nadal, 1995: 14, VI) o «*t'estim i t'estim. M'arribes / quan no t'esper*» (Nadal, 1995: 19, XVI). D'aquesta manera, obtenim uns poemes que simulen un diàleg directe amb el destinatari.

També és interessant comentar un recurs retòric que trobam de manera continuada en els poemes. S'estableix una similitud entre el desig del jo poètic cap a la persona estimada i la figura del foc. Són abundants les referències que se'n fa al respecte: «*El pensament / s'ha fet matèria ígnia*» (Nadal, 1995: 12, II), «*Avui puc invocar la flama ardent amb joia.*» (Nadal, 1995: 16, X) i s'empra un vocabulari del camp semàntic del foc: «*foc*», «*mans cremades*», «*una espurna*», «*un infern*», «*calius*», «*s'encén el plaer*», etc. El foc no tan sols apareix per ajudar el poeta a descriure el desig que sent cap a l'altra persona, sinó que apareix també com a fenomen que arrasa i destrueix. De fet, podem dir que el foc és el responsable de la desintegració de la qual parla el títol del llibre.

Aquesta teoria es podria sostenir amb el darrer vers del llibre: «*Som tan TU que ja no em conec.*» (Nadal, 1995: 20, XX). Aquí la figura que es veu consumida és la del jo poètic. Observam com aquest pateix una despersonalització, ja que sent fusionar-se tant amb la persona estimada que s'esborren les línies entre les dues personalitats. De fet, podríem parlar d'una certa pèrdua d'identitat per part del jo poètic quan l'amant no hi és present: «*Cada moment que no et veig / no sé com entretenir el pensament / que només*

fa voltes al teu entorn / i rebutja dins meu l'hostil / sensació d'una aspra llibertat.»
(Nadal, 1995: 17, XIII).

A més, no tan sols hi ha aquest fenomen sinó que també hi observam que el jo poètic, en certa manera, se sent salvat per la persona estimada: «*Abans de TU anava pel món / amb cara llarga, fins que al meu front / es fa escriure el teu nom. Del meu sentir / surt un alè constipat d'amor*» (Nadal, 1995: 16, X), «*ets el prisma que m'embolica amb la llum / la tristor, i s'alegra el vell dolor / amb els colorins de la teva presència.*» (Nadal, 1995: 18, XIV).

Mitjançant la lectura d'aquests versos podem interpretar que el jo poètic sent alleujament quan coneix aquesta persona perquè cura, fins i tot, el patiment passat. En definitiva, el fet de conèixer la persona estimada marca un abans i un després en la seva vida.

En *La desintegració del desig* Bernat Nadal ens presenta un amor desenfrenat, ansiós i disposat a esperar eternament la persona estimada.

Cal remarcar també que la concepció de l'amor que Bernat Nadal expressa en aquest llibre és derivada clarament de la de Miquel Àngel Riera a *Poemes a Nai*. Però, a més, la poesia de Riera és hereva de la de Pedro Salinas (*La voz a ti debida, Razón de amor...*), el poeta de la Generació del 27. En tots ells (Salinas-Riera-Nadal), hi ha sempre aquest diàleg del jo poètic amb el *tu* de l'estimada.

2.2 *Elegies. A la injusta manera de representar lliurement el paper de la comèdia* (1970 – 1971):

Aquest segon llibre inclòs dins de *Més enllà de tots els límits* està format per disset poemes.

En aquest poemari el nostre poeta gira la vista enrere per mirar com fou la seva adolescència, com l'afectà el pas de la infantesa a aquesta nova etapa i les lluites internes que li suposà.

Per acabar d'entendre el contingut del llibre en qüestió, però, cal tenir en compte la biografia de l'autor. De fet, és ell mateix el qui a través de dues dates citades als poemes I i IV ens dona la pista d'aquests fets.

Per una banda, la primera data ens situa al dos de desembre de 1950, dia, mes i any en què –ho intuïm– l'autor va néixer, ja que la resta de contingut del poema ens avala aquesta teoria: «*necessitava la propera escalfor / de banyar-me amb llàgrimes ja meves / perquè m'havien donat uns ulls*» (Nadal, 1995: 23, I); «*Va començar el combat, decidiu / de qui bada l'ésser per primera vegada / cercant, dins els ulls més tendres, allò / que no era més que una llavor, / potser evolucionaria a criatura, / que plorava el dos de desembre de l'any cinquanta*» (Nadal, 1995: 23, I).

D'altra banda, la segona data que apareix ens indica una data totalment allunyada de la primera: el set de maig del 1970. Per explicar aquesta data cal tenir en compte la biografia de Nadal: el seu pare morí quan l'escriptor encara no arribava als deu anys. Per tant, encara que aquesta data no sigui la de la mort del seu pare sí que hi està fortament relacionada.

En aquest poemari, a través dels poemes IV i V, veiem com s'estableix un diàleg paternofilial i, en general, la figura del pare és molt present en tot el llibre. Aquest fet s'explica perquè, quan Nadal arriba a l'edat de l'adolescència, que com hem indicat és aquella en què se centra aquest poemari, entra en una etapa complicada per l'autor, en la qual necessita el seu pare com a referent i guia.

Aleshores, vint anys després del seu naixement, el set de maig del 1970, Nadal recorda el seu pare i evidencia la manca que li fa.

El poema IV és la clau per entendre la crida que fa Nadal cap a la figura paterna: «*On ets, què ets, Pare? Un tros de lluna / que m'observa amb nostàlgia? Tal volta / em parles i no et sé entendre, missatges / que el temps vol dissipar, com si amb això / ressuscitàs el teu enyorament.*» (Nadal, 1995: 26, IV), «*Tot allò que es recorda és perquè viu / i jo estic cercant vida, tot batec / que pugui fer de mi un munt de records / per entregar a algú; lleuger heretatge.*» (Nadal, 1995: 26, IV).

Busca les solucions que no troba en la memòria del seu pare. Aquest poema esdevé un crit d'enyorança i reclam, com també es converteix en un refugi dels patiments de la vida en la figura absent del pare.

Tot i que l'oblit és inevitable –així ens ho explica Nadal–, el dolor de la pèrdua i l'absència del pare sempre li faran mal. Necessitarà les seves paraules per resoldre els entrebancs que li presenta la vida, ja que la mort se l'emportà abans d'hora. Necessita créixer amb ell, necessita els seus consells, necessita el seu criteri, necessita el seu pare.

Com a resposta a tots aquests pensaments de l'autor, ell mateix crea un poema que simula les paraules que el seu pare li diria: «*Fill, / m'espanta la vida i vull ser el teu crit / silencios, onada de missatges / que et voldré fer arribar: m'esforçaré / veuré si puc traspasar aquest abisme / de llunyanes fronteres que ens separa.*» (Nadal, 1995: 27, V). Després d'aquestes paraules, la veu simulada del pare li explica com és això de viure, les coses que patirà, però que també superarà, els esforços que haurà de fer i els errors que cometrà. Al final, però, li llença un missatge esperançador: «*No defalleixis, trobaràs bellesa.*» (Nadal, 1995: 28, V).

Allò que manifesta el jo poètic en el poemari en qüestió és la por: la por a no ser acceptat per la resta, a no ser estimat, a no saber afrontar la vida: «*inconegut; cada ànima té un àngel / i el meu tenia problemes, qui sap / si d'amor*» (Nadal, 1995: 24, II), «*Era vital omplir el pulmó, eixamplar, / empalmar el cor amb alguna breu resposta*» (Nadal, 1995: 24, II), «*M'atotsolava a poc a poc, com nau / que planta cara al mar immens, ferotge. / No sé perquè, em sentia molt culpable / de fets que jo ignorava. Sempre a punt / de rebre el menyspreu de tothom,*» (Nadal, 1995: 29, VII).

El poema que consider que resumeix a la perfecció aquesta por és el XV. Aquest descriu una escena on el jo poètic es troba sol en la seva cambra i amb ell la presència d'un Crist penjat a la paret. És el mateix autor qui explica que entre aquelles quatre parets se sentia trist i sol i també plorava. Cercava amb els ulls la figura del Crist, ja que no li creava rebuig, sinó més aviat conhort. Dins de la seva soledat, la imatge religiosa va fer companyia a l'escriptor i ara aquest recorda amb perspectiva aquella època i tal com expressa quan diu: «*Ara li dedic un record.*» (Nadal, 1995: 35, XV).

2.3 *Fragments* (1972 – 1975):

El següent poemari està compost per un seguit de textos procedents d'altres obres sota la divisió de dos blocs.

Tres dels dotze poemes es trobem dins del bloc titulat *Tretze poemes* del llibre *Poesia 72*, on trobam els poemes *Avui hem de beure*, *Inquietud a les tres de la nit* i *Realitat extrema* (I). En el bloc *Homenatges i altres poemes* hi ha els poemes *Tu, rescatat d'entre la gent perduda*; *Home, tu has fet amb les paraules l'obra*; *El teu clam*, Pablo Neruda; *Aquestes coses*, Juli Ramis; *No puc mirar ja més sense esclatar*; *Cançó*; *Cançó*; *Perquè de vegades ens dol la paraula* i *No vos heu trobat mai* (II).

És el primer llibre en el qual els poemes estan titulats i hi apareixen referències a altres autors com Neruda, Miquel Àngel Riera, Huguet o Arthur Rimbaud, ja sigui per influències, per dedicar-los o bé per coautoria. A més a més, el poemari s'inicia citant cinc autors (García Lorca, Luís Cernuda, Arthur Rimbaud, Miquel A. Riera i Pablo Neruda) de diverses literatures: catalana, francesa, espanyola i sud-americana.

Començant pel primer bloc, cal dir que els tres poemes que el componen són de temàtica diferent. Aquests tres poemes procedeixen de l'apartat *Tretze poemes* inclòs en el llibre col·lectiu *72*, de Josep Albertí, Damià Huguet i Bernat Nadal, amb uns retrats de Blai Bonet.² Dels tretze poemes de Nadal que el llibre contenia, el poeta en rescata només tres i encara hi fa canvis fins i tot al títol en dos d'ells. Per exemple, *Inquietud a les tres de la nit* abans es deia *A les tres de la nit i una intranquil·litat* i *Realitat extrema* abans es titulava *La realitat més extrema*. Els tres poemes presenten nombrosos canvis respecte de la primera versió, de manera que podem considerar que han estat completament reescrits.

En primer lloc, el poema *Avui hem de beure* parla sobre els escriptors. El jo poètic parla des de la col·lectivitat formada pels escriptors i explica la seva tasca: «*Contam fets, episodis que no escoltam, / però que ens fa il·lusió viure / i ho provam [...]*» (Nadal, 1995: 40). El jo poètic, com a figura que pertany a aquesta col·lectivitat formada pels escriptors, explica que ells no fan res més que escriure per desxifrar què és la vida. A més, el pretext de la beguda, entenem que alcohòlica, els serveix per cercar encara amb més força i així arribar a ser algú.

En segon lloc, el poema *Inquietud a les tres de la nit* parla de l'amor en les relacions interpersonals. El jo poètic parla de l'estimació que sent per una persona, però ho fa ja amb perspectiva de temps. És a dir, en un passat sentí això per la persona estimada, però

¹ Josep ALBERTÍ, Damià HUGUET i Bernat NADAL: *72* (Palma: Josep Mascaró Pasarius ed., 1972), "Col·lecció Turmeda, poesia", núm. 4.

no féu res al respecte: «*Per avui ho deixarem / així. Demà potser ho aclarirem.*» (Nadal, 1995: 42). A més, hi apareix la figura d'Ells en els següents versos: «*M'hagués agradat pertànyer a Ells / i no deixar de ser qui som, mitja hora, / només el temps precís per respirar / concupiscències, sospirs, gemecs...*» (Nadal, 1995: 42).

Després de la lectura d'aquest fragment de poema podem pensar que *Ells* són aquelles persones que sí que gaudeixen de l'amor i de qualsevol pràctica sexual, ja que per fer-ho no han de renunciar a ser ells mateixos. En canvi, el jo poètic desitja ser això: lliure. Aleshores, com a lectors podem intuir que els desitjos sexuals d'aquest no són els més convencionals o no estan acceptats per la societat del seu temps, la qual cosa l'aboca a renunciar a ser qui és.

El tercer lloc, i acabant el primer bloc del llibre, el poema *Realitat extrema* també parla d'amor, però té un altre sentit respecte a l'anterior. La idea d'amor que se'ns presenta en aquest poema és bona, sana, agradable. De fet, el jo poètic manifesta tenir «*la història més tangible / que l'equilibri recorda, perdura / com la pedra, inalterable / al blau del cel. [...]*» (Nadal, 1995: 43). Per tant, estam davant d'una relació amorosa forta i amb molta estima: «parlar de Tu i no desbordar l'amor.» (Nadal, 1995: 43).

Amb tot, el jo poètic ens presenta l'amor com un aspecte positiu, favorable, “nutritiu” i, fins i tot, com un privilegi. És aquí on entra en joc Déu, que té com a valors la bondat, la fe i l'estima cap a l'altre. Aleshores, el jo poètic explica que si Déu és Déu és perquè estima, per tant, l'amor mai no pot ser dolent.

Per acabar, pel que fa al segon bloc, cal separar de la resta els quatre primers poemes, pel que fa a la temàtica, ja que són un homenatge que fa Bernat Nadal als artistes Miquel Àngel Artigues, Mossèn Antoni Mª Alcover, Pablo Neruda i Juli Ramis. Per una banda, els poemes *Tu, rescatat d'entre la gent perduda* i *Aquestes coses, Juli Ramis* són dos poemes dedicats a dos pintors de l'àmbit artístic mallorquí. Tant el pintor felanitxer com el solleric han esdevingut models a seguir dintre del panorama artístic mallorquí i han consolidat el seu propi model de pintura. Aleshores, el nostre escriptor considerà oportú fer-los una mena d'homenatge per la tasca executada a través de la configuració de dos poemes commemoratius. D'altra banda, els poemes *Home: tu has fet amb les paraules l'obra* i *El teu clam, Pablo Neruda* estan dedicats a dos escriptors molt significatius: Mossèn Antoni Mª Alcover i Pablo Neruda. La rellevància d'ambdós escriptors s'explica per si sola. Neruda fou un dels grans poetes de la literatura en

llengua castellana. Des de les terres xilenes i força implicat en la política social, quedà marcat per la Guerra Civil Espanyola i així ho mostrà en les seves obres, en les quals evidenciava les seves tendències polítiques. A més, Bernat Nadal fou influït per moltes altres figures de la literatura universal, com és el cas de García Lorca i Arthur Rimbaud, autors citats a l'inici del poemari.

Cal prestar una especial atenció al manacorí Antoni Maria Alcover i Sureda, ja que passà a la història com «l'apòstol de la llengua», perquè dedicà la seva vida a les lletres catalanes i formà una de les grans obres de la nostra llengua: el *Diccionari català-valencià-balear*.

Pel que fa a la resta de poemes que componen aquest poemari, i seguint l'ordre que aquest marca, ens trobam amb el poema *No puc mirar ja més sense esclatar*, que parla de la creació artística. El jo poètic tracta el fet de produir una creació artística i per la col·locació dels poemes i l'ordre en què Nadal el situa dins l'aplec, podem entendre que en certa manera aquest poema està relacionat amb l'homenatge que fa als autors anteriorment esmentats. Parla de creació artística alhora que en fa una, en aquest cas un poema: «*Com l'esforç de la pintura impressionista / desfigurant la idea sense perdre el dibuix / els meus ulls cerquen l'adreça futura*» (Nadal, 1995: 49), «*del mític esforç per cercar noves dimensions, / fins a l'alliberament imaginatiu / de la ment, la bellesa, el cant, crepuscle / de totes les vibracions humanes.*» (Nadal, 1995: 49).

Els dos següents poemes que continuen el poemari es titulen igual: *Cançó*. Encara que siguin poemes diferents, ambdós reben el mateix títol i tenen una certa semblança temàtica. En el primer, el jo poètic parla en passat perquè recorda les seves peripècies en l'amor i el que presenta en aquest poema és un amor no confessat: «*Em record d'aquella tarda / quan ens callàvem l'amor, / Dolor del nostre silenci / que més tard va ser un oblit,*» (Nadal, 1995: 50). En canvi, l'altre poema mostra l'altra cara de la moneda de l'amor, que és el patiment que sovint suposa el fet d'estimar: «*dins l'ànima rompré en gran sofriment / per tantes coses que el meu cor no oblida:*» (Nadal, 1995: 51).

Quant a la composició següent, en el títol *Perquè de vegades ens dol la paraula* ja trobam la clau del poema. El jo poètic tracta la força que tenen les paraules, amb elles posam nom a allò que sentim però també ens duen conseqüències. En aquest poema no es parla d'una paraula en concret, sinó d'aquella paraula, indefinida en tot moment, que

serveix per dir, ferir o curar: «*quan havíem esgotat el penúltim reducte / de la serenitat / que dona el creure que un té la raó, / quan no sabem el què diem / i se'ns ocorr dir el que mai / no voldríem sentir i surt dels nostres llavis*» (Nadal, 1995: 52).

Ja arribant a l'últim poema del segon bloc i, per tant, acabant *Fragments*, el tercer llibre, veiem com en *No vos heu trobat mai*, el jo poètic té una visió negativa de la vida: «*No vos heu trobat mai, [...] / amb la vida tancada amb pany?*» (Nadal, 1995: 53). A més, el poeta emprà un seguit d'expressions com «*viure encadenat*», «*llibertat condicionada*», «*sensació de fàstic*» o «*l'ànima s'arrossega*» que clarament mostren una visió negativa de la vida, on el jo poètic no veu escapatòria ni llibertat, com tampoc esperança o llum. Per finalitzar el llibre, acaba conclouent amb un missatge que segueix la mateixa línia: «*que la misèria és l'home vestit de misèria.*» (Nadal, 1995: 53).

2.4 *Contribucions especials* (1975):

El següent llibre, igual que l'anterior, comença amb quatre cites d'autors pertanyents a la literatura catalana i espanyola, com és el cas de Pablo Neruda o Salvador Espriu. Com també hi ha poemes, concretament dos, dedicats a altres escriptors: Jaume Vidal Alcover i Vicent Andrés Estellés.

Està format per catorze poemes i també agafen com a títol del primer vers de cada un d'ells: *Jo escric per tots aquells qui agraeixen; La vida ens pega cops, ens pega crits; Les contribucions especials; Rest sol el vespre i va per llarg, amic; Sovint deixam de veure-hi clar; tenim; Ens sedueix l'impuls d'amar: tenim; Les voluntats no sempre són idèntiques; Vosaltres que sabeu tot quant es diu; Aleshores em pens que existeix gent; Soltadament el monstre riu i escampa; Vull inventar els meus dits tot llenegant; Tristesa és pou immens de cremadures; Hi ha dies; El temps, com cau... I tantes coses passen...*

Consider que *Contribucions especials* és un clar exemple que en la vida literària de Nadal hi ha dues fases ben diferenciades. La primera fase creativa de l'escriptor es caracteritza per la publicació de llibres formats per poemes solts o per un llarg poema dividit en diverses seccions. Aquest llibre en qüestió formaria part d'aquesta primera fase. En la segona, en canvi, ja ens trobam amb publicacions de llibres com a tals, amb

una unitat formal i de contingut, i amb la consolidació de la personalitat literària de Nadal.

En general, els temes centrals dels poemes de *Contribucions especials* parlen de l'existència humana, de l'amor, de l'enyorança dels temps passats i, en general, del fet de viure, amb totes les alegries i problemes que això suposa. Idea que es podria resumir amb els següents versos: «No està bé que la vida sigui tan / absurda i complicada, ni tampoc / és just que per voler ser homes clars / haguem de viure llargs inferns en plena / vida, ni que finalment, el temor, / la solitud i fins i tot nosaltres / mateixos inventem un cel boirós / per a oblidar els embats de l'existència» (Nadal, 1975: 67). Amb tot, el conjunt de sentiments i emocions que emanen d'aquest poemari ens podem dur a pensar que són fruit d'una reflexió generalitzada de la vida i causada pels problemes, èxits, satisfaccions, fracassos i malestars que simplement ens dona el fet d'existir, estimar i compartir el món amb altres persones.

Allò que cal destacar d'aquest llibre són les innovacions que ja començam a veure en Nadal. Aquestes es troben als poemes I, V, VI, VII, VIII, X i XIII. Desglossa les paraules i les oracions, en trastoca l'ordre per posar-lo al servei del significat. Juga amb els espais i les pauses, tot relacionant-lo amb el sentit del poema. Fa una mena d'esquema visual que dona més pes a allò que diu, així dotant de més força les paraules.

2.5 *Gai saber* (1978):

El llibre està format pels següents nou poemes: *Kavafis com a referència*; *Per mor de les flames*; *La veritat*; *Exploracions*; *Teorema de les mans*; *El plany invisible*; *Experiència i seny*; *Aprés lo mal, qui sent de bé sabor* i *La vida breu*.

Podríem dir que aquest llibre pren el mateix camí que l'anterior. En ell, hi trobam un seguit de poemes que no tenen una línia temàtica comuna, sinó que més aviat esdevenen un conjunt de pensaments, records i consells diversos que han agafat forma, s'han estructurat i s'han posat sobre el paper per tal de reflectir les vivències d'un temps concret. Es parla del dolor, de la veritat i també del conflicte entre el sexe i l'amor.

En *Gai saber* també trobam una mica d'aquelles innovacions ja introduïdes en *Contribucions especials*. Els poemes *Kavafis com a referència*, *La veritat* i *Experiència*

i seny són una mostra de les construccions innovadores de Nadal. De nou, els silencis i les pauses es posen al servei de l'autor i ajuden a reforçar el sentit de les seves paraules.

Sobretot, però, s'ha de posar en relleu la temàtica homosexual del llibre: Nadal, podríem dir, *des de fora*, parla de l'homosexualitat intentant comprendre-la des de la seva condició heterosexual. El motiu del tema es pot deure a dos fets: el primer és que aquesta plagueta es va publicar a la col·lecció "Espurnes", que publicava poesia de tema o d'autor homosexual; el segon és, segurament, l'amistat que Bernat Nadal tenia amb tota una sèrie d'escriptors, artistes i intel·lectuals homosexuals, en un moment en què es començaven a reivindicar els drets i la igualtat dels homosexuals. Per això també Bernat Nadal va escriure un relat sobre el mateix tema titulat *Petrus* (1979). Hem d'assenyalar que en el títol de *Gai saber* es podria veure un cert to irònic, ja que era emprat als Jocs Florals amb un sentit molt diferent: els mestres en gai saber eren els que dominaven l'art poètica. Aquí sembla que Bernat Nadal ha traslladat el sentit cap a l'*art amatòria*.

2.6 *Estrúmbol* (1978):

El sisè llibre que forma *Més enllà de tots els límits* està format per quinze poemes i, a diferència dels dos anteriors, aquests no duen cap títol sinó que estan separats per una classificació numèrica.

Aquest llibre formaria part de la primera fase literària de Nadal, ja que és un poemari format per produccions més aviat lliures i de temàtica repetitiva. Els temes que es tracten en aquestes pàgines (poemes d'amor, de repressió, de desig sexual, etc.) no ens sorprenen perquè al llarg de *Més enllà de tots els límits* els hem anat trobant. Quant al contingut no hi ha cap diferència que faci d'aquest poemari un llibre diferent i que calgui destacar. De fet, és un llibre previsible i que no ens sorprèn perquè són temes que el poeta ja ha tractat amb anterioritat.

Pel que respecta a les innovacions estilístiques, també en trobam en els poemes VII, VIII, IX, XI, XII, XIV. Essencialment, aquestes innovacions es basen en la disposició dels versos i en el joc que s'esdevé entre l'espai i les paraules.

No podem passar per alt l'ús que se'n fa del títol, cal fixar-nos en les definicions que proporciona el DCVB:

“ESTRÚMBOL” m.

II 1. *Embalum; objecte que embaluma (Mall.); cast. Bulto. Va veure a l'enfront una estrúmbol de fusta que li pareixqué un altaret, Peña Mos. III, 90.*

II 2. *Persona embambada, aturada, que no té iniciativa o seny per a obrar (Mall.); cast. espantajo, papanatas. No sabé què li passava. I romangué fet un estrúmbol, Aguiló Poes. 159.*

II 3. *Persona perversa, que obra maliciosament (Manacor); cast. bribón. Ets republicans més capesflorats y estrúmbols, Aurora 228.*

II 4. «Estruendo, ruido» (*Ferrer Parpal Dicc.*).

Podem pensar que Nadal emprà el mot en el tercer sentit, sobretot perquè es tracta d'una expressió local manacorina. De fet, aquesta és la sensació que desprenen els següents versos: «*Desitjaré / que patesquis fam*» (Nadal, 1978: 78), «*no podia oferir més que desplaer.*» (Nadal, 1978: 80).

Amb tot, Nadal ha seguit les línies més tradicionals i no s'ha decantat per fer una poesia trencadora o d'investigació.

2.7 *Teorema del somni* (1982 – 1983):

Sense cap dubte *Teorema del somni*, el darrer llibre de *Més enllà de tots els límits*, és el poemari més extens de tot el volum i, a la primera edició, va acompanyat d'un pròleg escrit per Pere Rosselló Bover. Encara que no es trobi reproduït dintre *Més enllà de tots els límits*, és important comentar-lo.

Quan al títol, com indica el prologuista, cal destacar que es parla de “teorema” i no pas de “teoria”, perquè el primer terme suposa una certesa que no posa en qüestió la seva veracitat. Així doncs, cada poema i cada idea que es presenta es fa amb la mateixa contundència que té la ciència. Per tant, els lectors d'aquests versos no posaran en dubte les lletres de Nadal; o les acceptaran des d'un principi o les rebutjaran per sempre.

Rosselló afirma que aquest teorema parla del somni, que es presenta com una realitat contundent. El significat que pren aquest somni és divers al llarg del poemari i la clau per entendre'l té un origen romàntic, ja que el somni s'oposa a la realitat més objectiva. Per tant, aquesta realitat es mou dintre de les fronteres de les sensacions i els fets perceptibles mitjançant els sentits. L'escriptor és el protagonista, i no pas un testimoni,

que actua sobre aquest panorama. La relació que estableix el poeta amb el món és l'amor, que a diferència d'altres poemaris, s'estableix a un nivell més sentimental i emocional, i no pas eròtic.

Teorema del somni suposa, doncs, la consciència generalitzada de la vida, amb totes les emocions que aquesta comporta. A més, està escrit en una època quan l'adolescència ja ha acabat i, per tant, ja veu la vida en un sentit més ampli.

Rosselló afirma que l'escriptura d'aquest llibre és el resultat d'una imperant necessitat que té Nadal d'explicar les seves pulsions personals. Per tant, és un procés que s'avé a la creença que té el poeta en la poesia.

Un fet que no ens sorprèn és, de nou, la influència de Miquel Àngel Riera. Aquest cop, però, es fa per la percepció materialista de la vida —en el sentit d'aferrada a la vida real i deslliurada de les idealitzacions i de les actituds religioses, que posterguen el gaudi de la vida per la promesa de la vida en el més enllà— i per una temàtica allunyada de l'erotisme. Aquesta idea segurament prové del *Llibre de benaventurances*, de Miquel Àngel Riera, publicat el 1980. En general, el llenguatge, la manera d'expressar-se i el contingut temàtic del llibre està fortament relacionat amb el mestratge de Riera, ja que la manera d'escriure de Nadal està totalment influenciada per aquesta figura.

Segons Rosselló, a *Teorema del somni* hi ha una relació directa entre els temes i les formes estructurals dels poemes. A més, un dels recursos estilístics que cal destacar és la distribució dels versos sobre el paper i la manera com s'han distribuït les paraules. No obstant això, Rosselló afirma que aquest tret s'ha de «*valorar simplement com un recurs, sense donar-li major importància.*» (Rosselló, 1983: 10). *Teorema del somni* continua perpetuant la curiosa disposició dels versos i l'ús dels espais, les pauses i els blancs a tall d'innovació estilística.

Finalment, s'acaba per explicar que no podem catalogar aquest poemari com a llibre filosòfic, sinó que Nadal aporta la seva visió del món, pensaments i vivències que, curiosament, o no, concorden amb les inquietuds de l'ésser humà des que ho és.

Per tal d'endinsar-nos en l'anàlisi és necessari dir que, si tenim en compte que està format per quaranta-tres poemes, estam davant del llibre més extens en relació amb els altres que formen *Més enllà de tots els límits*. Encara que el nombre de poemes sigui

molt elevat en comparació a la resta de poemaris, cal tenir en compte que molts d'ells són un poema fragmentat en diverses parts.

Tot començant el poemari ja se'ns confirma la percepció de la realitat que es té en aquest poemari: «*L'única realitat és el somni. / L'impossible no existeix:*» (Nadal, 1983: 88) o «*La realitat és pura teoria.*» (Nadal, 1983: 92).

Observam com el passat és un tema molt present i Rosselló ja ens explicà el seu tractament en l'obra de Nadal: «*El passat és també la terra, com a subconscient objectiu i patent (valgui la paradoxa) del nostre paisatge, on, per un cicle biològic, hem de retornar.*» (Rosselló, 1983: 8).

El segon poema exemplifica aquesta idea afegint-hi, a més, la concepció que el passat és sinònim de dolor. De fet, Nadal el defineix amb el mot «*udol*», que segons el DIEC és un «*crit prolongat i fort arrencat pel dolor.*» Veiem, doncs, un jo poètic turmentat per un passat que li provoca més dolor que no pas nostàlgia.

L'amor que es presenta en *Teorema del somni* és un amor molt diferent dels altres poemaris de *Més enllà de tots els límits*, com *La desintegració del desig* o *Estrúmbol*. Aquest amor ja no es basa en l'erotisme ni en el desig, sinó que s'eleva a l'estadi sentimental i fins i tot espiritual: «*Som / els éssers / somni de Déu.*» (Nadal, 1980: 90) o «*no és un somni estimar tot el que estim / i que existeixi?*» (Nadal, 1983: 91).

És en aquest punt en el qual trobam les produccions de desamor. És interessant veure com Nadal tracta aquest contrapunt emocional i lliga ambdós conceptes contraposats i a la vegada units. Al capdavall, el missatge que llança és que si l'amor s'ha acabat és pertinent retirar-se i deixar-se caure al procés natural d'una ruptura sentimental: «*convertir-se en absència / definitiva.*» (Nadal, 1983: 98).

Cal tenir present que el tractament que es fa de l'amor al llarg del poemari no és només de cara a una relació amorosa, sinó que, des del meu parer, Nadal fa una mica de reivindicació de la germanor i de l'amor entre els amics com aquell amor que et salva, et recupera i et torna a la vida: «*[...] he hagut de triar / un grapat menut de gent fràgil / amb l'únic objectiu que siguin / ells, / ma família. / Els necessit com antídoto / contra la tristor / que amb els anys s'acaramulla.*» (Nadal, 1983: 99) o «*Només ells entenen / profundament el clam dels meus silencis.*» (Nadal, 1983: 101).

No podem passar per alt la presència del poema *La màgia és Terra, per sempre més*, que de manera subtil es mescla amb la resta dels poemes. Aquest, però, apareix fragmentat i de mica en mica va explicant un tret biogràfic de Nadal que ha marcat significativament la seva producció literària. La mort del seu pare i el procés de superació. El primer fragment que l'autor deixa caure és, ni més ni menys, una explicació no gens directa d'una relació sexual, concretament dels seus pares, de la qual sorgí ell: «*En lloc de deixar una taca en el llençol, / llenegà de cap a mi la vida, / [...] Llavors jo ja existia.*» (Nadal, 1983: 102). A conseqüència d'aquest procés natural, explica el següent fragment, va néixer el nostre poeta i passà una infància acompanyat de la seva família. És en el tercer on, per primer cop, el jo poètic es dirigeix a una tercera persona a través d'un discurs directe. Es tracta del seu pare, explica el goig de la seva companyia i gaudeix de totes les coses que aprèn d'ell. Amb tot, fa tot un elogi a la figura paterna. En la quarta part ja ens trobam amb la mort del pare, fet que provoca que el jo poètic entri en xoc i en un estat de col·lapse: «*te jur que no ho podia entendre; / no sospitava que el somni que tenies assignat / resultàs ser tan trencadís.*» (Nadal, 1983: 109). El cinquè fragment no dista molt del quart, però hi veiem un canvi de sentiments davant la pèrdua. El jo poètic té molt present la figura ja absent del pare, fet que li provoca un gran sentiment de mancança i enyorança: «*Ets, ara, matèria putrefacta que enyor*» (Nadal, 1983: 111). És en la sexta part on veiem el gran canvi. El jo poètic declara la necessitat d'oblidar-se del pare per així poder desprendre's del dolor: «*Tal volta caldria deixar l'horitzó al seu lloc / i oblidar-te, Pare, / puix enquimerar-se per les cartes perdudes / pot fer perdre l'escambri.*» (Nadal, 1983: 114). A continuació, el jo poètic, aquest cop també dirigint-se al seu pare, afirma que el que té és el present i viu el dia a dia com a mètode per oblidar: «*En aquests moments no me'n record / de Tu, Pare.*» (Nadal, 1983: 116). En el següent fragment, el jo poètic es planteja com seria la vida si el seu pare fos viu i divaga amb les actituds possibles del pare. Acaba conclouent: «*Sovint, però, em sentiria més segur / d'anar pel món perquè, malgrat / les lleialtats que he trobat, / massa cops em sent deseparat.*» (Nadal, 1983: 118). Des del meu parer, entenc aquest fragment com un crit d'enyorança, sentiment que es fa present durant tot el poema.

A continuació el poeta passa a parlar-nos de l'amor i ens indica que fou esperançador que, davant aquest panorama d'emocions que el jo poètic, en la següent part, omplís d'amor el seu cor i s'enamorés. En forma de carta explica al seu pare que tant de bo

hagués pogut contar-li aquest enamorament que per ell és amb la persona definitiva. De fet, va formar una família amb la seva estimada: «[...] *la meva continuïtat / viscuda en un altre cos. / Érem dos i som tres.*» (Nadal, 1983: 126).

És en una de les darrers parts on el poeta confessa que són dues les criatures que arriba a tenir i que és a través d'elles que reviu la seva infantesa. Finalment, acaba el poema amb la idea que el pare és la força que l'empeny a crear una família en la mateixa terra on el seu progenitor està enterrat.

3. *Memòria fòssil:*

El segon gran poemari a analitzar és el primer volum de la col·lecció "*La rosa encofrada*" i fou publicat el 6 de gener de l'any 2005. Està compost per un total de vint-i-set produccions en les quals s'intercalen setze poemes, dotze elegies i tres il·lustracions. Amb aquest llibre s'inicia la segona etapa de Bernat Nadal; observarem una certa distància amb relació als seus mestres i també com pren més força la seva veu.

Des del principi queda ben clar que el poemari en qüestió està dedicat a l'escriptor Miquel Àngel Riera. De fet, aquest gairebé n'esdevindrà el personatge principal.

A part d'haver-hi la dedicatòria explícita a Riera, ens trobam amb una premissa que suposa tota una declaració d'intencions per part de Nadal: «*La memòria fòssil és el que resta d'allò que un dia va ser escalfor i vida.*» (Nadal, 2004: 13). Davant d'aquesta oració és difícil no relacionar el títol del poemari amb la mort de Riera. Crec que les paraules elegides per crear el títol exemplifiquen a la perfecció l'empremta que deixà Riera en la vida de Nadal. Per tant, entenem que aquest llibre està fet en memòria a l'amic i escriptor Miquel Àngel Riera. També cal tenir present les últimes pàgines, on mitjançant un breu epíleg, Miquel Magraner explica el motiu pel qual Bernat Nadal dedicà *Memòria fòssil* a Riera.

Miquel Àngel Riera Nadal fou un escriptor manacorí en llengua catalana (1930-1996). A més de tenir una àmplia producció literària, fou un dels principals promotors de la cultura a Mallorca. No tan sols conreà la poesia, sinó que també es mogué en l'àmbit de la novel·la i escriví contes, així com fou autor d'unes traduccions al català de poemes de Rafael Alberti.

En l'epíleg, titulat *A Miquel Àngel Riera, amic i poeta*, Miquel Magraner explica el perquè de la dedicació d'aquest poemari i en dona diversos motius. Un d'ells és que el contingut del llibre està directament relacionat amb la mort de Riera, ja que ambdós amics deixaren temes sense parlar i pesa sobre les espatlles de Nadal la sensació de no haver-li expressat prou tota la seva estimació i gratitud. Per tant, Magraner ens indica que aquests poemes suposen una elegia que és: «*una composició que expressa sentiments de dolor davant la desgràcia, un plany a allò que ja no existeix. I és que la forma d'oblidar les coses és treure-les de la memòria. No oblidar és el propòsit d'aquest escrit.*» (Magraner, 2004: 53).

Amb tot, és un crit a l'amistat, a l'amor i al dolor de la pèrdua. És un homenatge a un cor que no batega i a unes mans que ja no escriuen.

Aquest epíleg també és un repàs per la història dels dos amics; com, quan i en quina situació Nadal conegué a Riera i què suposà pel nostre escriptor aquesta amistat: «*Sempre ocuparà un lloc destacat a la meva memòria la coneixença miraculosa, sobtada, de Miquel Àngel Riera, en aquell moment de la meva vida de nàufrag adolescent. La seva amistat va ser la fusta fidel on aferrar-me.*» (Magraner, 2004: 53).

Magraner procura presentar Riera sempre ressaltant la seva figura com a persona, però sobretot com escriptor. D'ell també li agrada el tractament que fa de l'amor, idea que es resumeix en el vers “*T'estim, però me'n fot*”, pertanyent al llibre *Poemes a Nai*. Riera entenia que era el dolor i no pas l'amor el sentiment que ens feia reaccionar i enfortir-nos com humans. Com diu Magraner, les nostres emocions es veuen reforçades amb el patiment. Al final, Magraner acaba per dirigir-se de manera directa a Riera i li dedica unes últimes paraules: «*Que el cel romanguí sempre blau per a tu, bon amic.*» (Magraner, 2004: 57).

Tractant el contingut dels poemes, crec que és important no passar per alt l'*Elegia I*, en la qual trobam les següents paraules: «*T'has mort, però me'n fot*» (Nadal, 2005: 17). En aquesta elegia Nadal emprà un dels versos més coneguts de Riera, però el transforma canviant “*t'estim*” per “*t'has mort*” i així capgirar el sentit del vers per ajustar-lo al seu missatge. A banda de fer-li un petit homenatge citant un vers seu, Nadal escriu aquestes lletres per expressar que, tot i la mort del seu amic, el seu record perdurarà clavat en la seva memòria.

En l'*Elegia II* Nadal contrasta la realitat que l'envolta, on la gent s'hi troba feliç i a gust amb el dol intern que ell pateix. Encara que a fora el sol brilli, en l'interior de Nadal hi ha tristesa i abandó, idea que acaba resumint amb el vers: «*La solitud sempre arriba a destemps.*» (Nadal, 2004: 19). Afirmant, de nou, que Riera es morí massa prest.

També hi trobam el sentiment de l'enyorança dels esdeveniments passats viscuts amb el seu company i mestre. És en el poema *Pels turons del pedregar* –que fa al·lusió a un dels escenaris de la novel·la *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà* (1973), de Riera–, on Nadal fa un repàs per les memòries compartides amb Riera i acaba el poema afirmant que enyora aquell temps: «*Caçam un instant només / d'aquell estiu enyorat / quan vàrem tastar que el bé / i el mal es miren de cara. / Com si el cor fos de vellut / palp en present el dolor / d'olorar tantes absències.*» (Nadal, 2004: 25).

Aquest sentiment és el mateix que inunda molts dels missatges del poemari. És el cas del poema *Paisatges de la mort calma*, en el qual Riera diu: «[...] *estic / enyoradís i embriac.*» (Nadal, 2004: 27), com també podria ser un exemple l'*Elegia IV*, on, a part de l'enyorança, també hi apareix la pèrdua del jo per part del jo poètic davant la mort: «*em lliuraràs, ho esper, l'espurna clara / de qualsevol paraula exacta i bella / que em salvi de la por de cada dia, / la de saber que no hi ha més enyor / que els bells records, arcàngels d'aigua clara. / Perdut, tots els camins porten al dubte*» (Nadal, 2004: 29).

Un detall interessant és la presència de l'estiu. Aquesta estació de l'any és molt emprada per Nadal per situar el seu dolor dins la línia temporal; no parla d'anys, ni hores, ni dies, sinó de l'estiu. Això ens remet al fet que la mort de Riera es produí a l'estiu. A més, aquesta era l'època de l'any que més es veien perquè coincidien a Porto Cristo durant les vacances. En l'*Elegia V* ens trobam amb un indicatiu que podria reforçar aquesta teoria: «*l'estiu més trist ha sacsejat, cruel, / tot el meu món*» (Nadal, 2004: 31), com també el podem trobar en l'*Elegia VI* quan diu: «[...] *És la fi, / de Miamar parteix una ambulància / que deixa mut l'estiu sense retorn.*» (Nadal, 2004: 25). De fet, si tenim en compte la seva biografia, podem comprovar que la mort de Riera tingué lloc el vint de juliol de l'any noranta-sis, per tant, podem afirmar la nostra teoria. Cal fixar-nos, però, que en l'última cita apareix una informació: *Miamar*. Aquest és el nom del xalet de Riera a Porto Cristo, que sovint apareix en la poesia de Riera per referir-se a aquest indret.

A més, consider que l'*Elegia VI* conté uns versos que resumeixen l'essència de *Memòria fòssil*: «*Res no esdevé com hem imaginat: / només la memòria ens fa immortals.*» (Nadal, 2004: 35).

La infantesa també és un tema molt recurrent en aquest poemari. Nadal emprà aquesta etapa vital per recordar temps passats. Els poemes *Paratges de l'Almonia*, *Pels turons de pedregar* o *A la recerca de la infantesa perduda* tenen com a fil argumental aquesta temàtica. Aquests títols fan referència a llocs que apareixen en les novel·les de Miquel A. Riera. S'Almonia apareix a les novel·les *Morir quan cal* i a *L'endemà de mai*. El Pedregar com hem dit, surt a *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà*. A més, també es fa referència a l'obra de Marcel Proust, que era molt admirada per Miquel A. Riera.

Un altre dels temes tractats és la prostitució. El poema *Del qui va de dones* n'és el clar exemple: «*Cansat de violar amors imaginats / acaba anant de putes, [...]*» o «*li costa vint duros accedir a la tendresa.*» (Nadal, 2004: 38). Aquesta temàtica segurament té a veure amb alguna de les obres de Riera. La prostitució apareix en alguns llibres de Riera com *Morir quan cal*, *L'endemà de mai*, *Panorama amb dona* i *Illa Flaubert*.

Com és d'esperar, un dels altres grans temes és el dolor davant la pèrdua. Aquest sentiment i el de l'enyorança són els que més es van mantenint al llarg del llibre: «*Sec a taula al costat d'una cadira buida, / he d'omplir l'espai amb un martini sec.*» (Nadal, 2005: 40) o «*em dol el teu viatge. Ja mai més / no ens donarem la mà, ni una abraçada, / ni ens farem signes de complicitat*» (Nadal, 2004: 47).

Molt relacionat amb l'últim sentiment, també hi trobam la por a la mort, que d'una manera o una altra va lligada al dolor: «*Pensatívol i trist no hi donaré més voltes, / em feia por la mort ja des dels anys de púber*» (Nadal, 2004: 42). És un tema que uneix els dos poetes. A Riera, el tema de la mort és molt present en tota la seva obra, poètica i narrativa.

Amb tot aquest remenat de sentiments, Nadal no deixa de banda el patriotisme. Així doncs, és en el poema *Crematori* on observam aquest tret: «*A Manacor la terra que som ha esdevingut / catalana una cosa de no dir, jo en som part, / nostàlgic de vosaltres. Us atorg els meus mots, / la meva llengua, pàtria que he estimat amb dolçor.*» (Nadal, 2004: 42).

Un tret que també cal destacar és que mitjançant uns versos de l'*Elegia X* veiem com Nadal parla del que significa i suposa per a ell l'escriptura: «*No som més que energia malaltissa / i escriure és allunyar enllà dels límits / allò que pens i no us sé dir amb mots.*» (Nadal, 2004: 43).

És freqüent trobar-nos amb diverses afirmacions contundents amb les quals conclouen alguns poemes. Mitjançant aquestes afirmacions, Nadal dona la seva visió sobre diverses qüestions de la vida. Aquests en són alguns exemples: «*El dolor, vell amic, és part del gaudi.*» (Nadal, 2004: 39), «*La passió és el punt on l'ordre torna caos.*» (Nadal, 2004: 44), «*La vida s'ha de viure. Sols / el temps és infinit dins la memòria.*» (Nadal, 2004: 47) o «*[...] No vull tornar al futur / ni vull altra memòria, som qui som i en tenc prou.*» (Nadal, 2004: 48).

Finalment, no es pot deixar sense comentar l'última elegia, l'*Elegia XII*. En ella veiem com Nadal es dirigeix directament a Miquel Àngel Riera i gairebé formula un discurs directe. Aquestes paraules suposen el final d'un cicle. Al llarg del poemari, Nadal recopila moments i records viscuts amb Riera, com també deixa per escrit la mescla de sentiments que aquest fet li suposà; plasma el dolor davant l'absència. En aquesta última elegia, però, s'acomiada d'ell i li augura un bon final.

«*[...] Quan l'absència em colpeja fort, / la mort se'n du, també, les meves hores / i com un déu et fas inaccessible.*» (Nadal, 2004: 49), entenem que Nadal necessita deixar anar el record de Riera, que tant li pesa, per poder continuar. Així doncs, *Memòria fòssil* suposa un final, la fi d'un patiment, un acomiadament. D'aquesta manera Nadal diu adéu al seu amic: «*Amb les teves paraules, tanc el llibre: / Ja t'estim tant, que et pots morir quan vulguis.*» (Nadal, 2004: 49). Per fer aquest acomiadament Nadal opta per citar de nou el poema *T'estim, però me'n fot* de Riera i així dir adéu al seu company de vida amb unes paraules escrites per ell mateix.

En conclusió, podem afirmar que *Memòria Fòssil* suposa el clar exemple del fet de sobreviure en la memòria d'algú després de la mort. Les elegies que se'ns presenten en aquest poemari apareixen barrejades amb poemes que fan referència a un mateix petit món. En ells, hi veiem com es parla de llibres, d'escriptura i d'autors, de pàtria i de música, com també de pors i de desitjos adolescents. Tots els elements presentats hi són amb la intenció de donar la idea d'eternitzar i d'intentar fer romandre viva la memòria de Miquel Àngel Riera.

Memòria fòssil és un comiat i encara és un llibre molt influït per Miquel Àngel Riera. Però ara el reflexos de l'obra de Riera, més que influències d'un model, són homenatges a l'amic i mestre desaparegut. És el llibre on Bernat Nadal es desfà de la influència de Riera i on ja cerca una nova veu, on ja podríem dir es troba a si mateix. El llibre marca, per tant, la frontissa o l'equador en la poesia de Nadal.

4. *El vestit vermell*:

La primera edició d'aquest poemari es publicà el juliol del 2008 i està format per un total de trenta-vuit poemes dividits en tres parts: I. *El vestit vermell: de l'infinit l'única mesura*, II. *El vestit vermell: a l'ombra del paradís* i III. *El vestit vermell: vaig sobre neu descalç ab nua testa*.

L'encarregat del pròleg, David Castillo, titulà la introducció del llibre sota el nom *El llibre de confirmació*, afirmant, doncs, que aquest poemari també forma part amb la segona etapa d'escriptura de Nadal. Castillo justifica el títol amb les següents paraules: «és el llibre de confirmació de Bernat Nadal, perquè la seva veu pròpia, que es pronosticava, ha trobat un equilibri, i el poema resulta ara cadenciós i útil, una guia per la vida.» (Castillo, 2008: 13).

D. Castillo avança breument el contingut del llibre i comenta que *El vestit vermell* «manté la senzillesa [...] i també la ingenuïtat cap als objectes quotidians, la delicadesa que es plasma a través d'unes imatges rescatades de la vida casolana, de la família, dels amics, del trànsit escadusser de la vida.» (Castillo, 2008: 12).

La primera part arranca amb les cites de Blai Bonet, Emily Dickinson i Joan Margarit. La diversitat dels autors no contrasta amb la temàtica de les cites: en les tres ens trobam amb el tractament del desig, el sexe i les passions, en definitiva, de l'amor, però també parlen del pas del temps.

El primer poema, *El vestit vermell*, és el que més posa en relleu la idea del *tempus fugit*: «no hi ha deute / que no prescrigui amb el corquim del temps» (Nadal, 2008: 21) i «la fresca flor no dura sempre.» (Nadal, 2008: 21), però hi ha altres poemes que expressen la intensa velocitat del temps: «Mai no sabrem quan passa / l'últim bus, just és qüestió

de temps.» (Nadal, 2008: 26) o «*Tot allò que és etern sols / és ben efímer.*» (Nadal, 2008: 27).

Podem pensar que el títol del llibre és aquest i no pas un altre perquè a través de la lectura del poema *Vora el blau, vermell el teu vestit* intuïm que aquesta era la vestimenta que duia la persona estimada quan el poeta la va conèixer: «*I m'investiren just així els teus ulls, / [...] amb un somriure clar, / els ulls cap al vestit vermell*» (Nadal, 2008: 31). A més, podem intuir que l'encontre entre els amants succeí en la data que apareix en el poema *Enllà del temps*: «*Ho sé d'un tres d'agost amb lluna plena / de l'any setanta-quatre.*» (Nadal, 2008: 27). Però vermell també és el color de la passió i, per tant, el color que representa la passió amorosa, en aquest cas.

La sensació que transmet el jo poètic, però, no és de satisfacció o alegria d'estar cara a cara amb l'amor, sinó que declara obertament que sent por: «*què hi faig jo aquí / just a una passa del perill.*» (Nadal, 2008: 31) o «*Immensa / païra estic patint: dec tornar a néixer.*» (Nadal, 2008: 31).

Aquest sentiment possiblement vendria provocat per la feblesa que sent el jo poètic en sentir que pot sortir ferit d'aquella relació perquè el sentiment és extremadament profund. La por de patir per amor s'acaba traduint així: «*suplicant un cert plaer, no massa / exigent, que no deixi cicatrius.*» (Nadal, 2008: 28). Ara bé, també podríem pensar que aquesta por ve provocada perquè que abans de conèixer aquesta persona no havia estimat a ningú altre. De fet, apareix constantment la idea que abans d'aquest amor les persones anteriorment estimades no s'equiparen en aquesta, decantant-se així per la dona del vestit vermell: «*Encara no existia cap desig / que atabalàs els meus abismes càlids*» (Nadal, 2008: 23), «*Abans, els noms gaudien de memòria / breu i en poc temps els esborrava, clic!, / eren figures tèbies en format / que mai no tornaria a desitjar.*» (Nadal, 2008: 23), «*Res no hi ha rere teu, / viatge al vent difunt, / potser només paraules: / ni vida, ni ciència, / ni cap plaer, ni déu*» (Nadal, 2008: 32) i «*Clama el cor / pels anys tudats*» (Nadal, 2008: 28).

La segona part, seguint la mateixa estratègia de la primera, també comença amb les cites de tres autors: Sandro Penna, John Ashbery i Miquel Àngel Riera. A més, Nadal, a continuació, tal com indica Castillo al pròleg: «*cita, evoca o dedica poemes a companys generacionals desapareguts*» (Castillo, 2008: 14). Nadal fa referència a altres figures com Elena Suliotis, Damià Huguet, Guillem d'Efak, Pere Rosselló i Lluís Llach.

L'imaginari que emprà Nadal per construir aquests poemes és la pròpia creació d'aquestes figures. Aleshores, pren les seves hores per retre'ls un homenatge.

En el poema *Elena Suliotis canta "Norma"* emprà de pretext la música de la soprano per evocar de nou la dona del vestit vermell i l'amor que sent per ella: «*En l'esclafit més alt d'aquella música t'he vista i he deixat de cantar, s'han apagat les dives i he pensat en el vestit vermell d'ahir: tu i jo, estranys fa poc.*» (Nadal, 2008: 41). En *El cafè dels homes tristos* inicia el poema citant el vers *Tenc set de tu i bec ginebra* de Damià Huguet. A partir d'aquest vers construeix una escena típica de bar en la qual d'adreça directament al poeta i també anomena el poble natal d'Huguet. Per acabar, tanca el poema dient: «*No diguis pardalades, du ginebra.*» (Nadal, 2008: 45). *El regne enmig del mar* és el poema que Nadal dedicà a Guillem d'Efak i en ell fa un repàs per la trajectòria del cantant i explica com la vida el portà a Mallorca, l'illa que es convertí en la seva pàtria. *Diumenge d'hivern* és tota una al·legoria a l'amistat que l'uneix amb Pere Rosselló. El poema parla de llibres i de l'amor per la lectura, activitat que compartia amb Rosselló i, tal vegada per aquest motiu, li ho dedicà: «*Sempre els mateixos llibres, els mateixos / noms..., i m'hi sent a gust.*» (Nadal, 2008: 50). Finalment, amb *Neus i Cèlia escolten Lluís Llach*, poema dedicat a les seves filles, parteix de la cançó *Ítaca* del músic per explicar la seva visió sobre l'arribada a la felicitat: «*Els somnis són breus i el viatge llarg, / millor serà voler gaudir amb frisança / de qualsevol plaer fugaç i tot / seguit, amb ràbia, enfonsar la nau.*» (Nadal, 2008: 56).

En aquesta part també es parla de l'amor, més concretament de la sensació que té el jo poètic de no haver estimat mai tant com ho fa ara: «*Quan posseir-te encara no existia / el dolor era el desepar de cada / instant.*» (Nadal, 2008: 42). Aquesta sensació de nou apareix lligada al perill que el jo poètic sent enamorant-se d'aquesta dona: «*No esperava arribar tan arran / d'aquest perill malsà que és alenar / certeses, foc de dona*» (Nadal, 2008: 42). Però aquest cop, Nadal ens dona una altra pista sobre la identitat de l'estimada. Així doncs, en el poema *Seria estèril viure...* es revela el nom de la parella sentimental que concorda amb el nom que apareix en la dedicatòria: «*Seria estèril viure si no fos, / exactament, per estimar-te, Xesca.*» (Nadal, 2008: 61).

La tercera part del poemari també rep la influència d'altres figures. A banda de les tres cites inicials, en aquest cas de Guillem Frontera, Josep Palau i Fabre i Guido Moro, també ens trobam amb la de Raimon. Nadal, per tal de construir el títol, va agafar el

vers del cantautor valencià «*sobre neu descalç ab nua testa vaig*» de la cançó *No em pren així com el petit vailet* de l'àlbum *Canta Ausiàs March*.

A més, *Vetlla a l'hospital* i *El comissari Guido Brunetti* són dos poemes que també han format part de l'imaginari de Nadal a l'hora d'escriure el poemari. El primer està dedicat a Jaume Nadal, el germà del poeta i està escrit des del dolor que suposa la pèrdua d'un germà. Bernat Nadal li ret homenatge començant per fer un repàs de la seva infantesa, recordant els amics i dels jocs de nins i destacant la felicitat d'aquells moments. Però l'anticlímax arriba de la mà dels següents versos per truncar la cara més amable del poema: «*Ara et mir demacrat, llegint en el teu rostre / el passat i la pols que cerca el teu destí / de retornar a la terra. El llit de l'hospital / és auster, no m'ajuda a oblidar temences.*» (Nadal, 2008: 69). A partir d'aquestes paraules, Nadal reproduïx un seguit de versos on es lamenta de la pèrdua: «*Amic meu, sense tu no sabré com refer / les buidors que es fonen com vulnerable neu.*» (Nadal, 2008: 70) i «*Ben prest ja no hi seràs i els arbres creixeran / com si no res, i el món serà injust*» (Nadal, 2008: 70). Finalment, Nadal, que ha revelat una vivència força íntima al lector, acaba el poema acomiadant-se de Jaume amb paraules d'amor i alleujadores: «*Te'n vas, amb tanta pau que m'infectes de vida.*» (Nadal, 2008: 70).

En el cas d'*El comissari Guido Brunetti*, Nadal empra el personatge fictici del detectiu italià Guido Brunetti, de l'escriptora nord-americana Donna Leon, per establir un paral·lelisme entre les investigacions criminals que du a terme el personatge amb ell, que es declara detectiu de les passions secretes de la gent: «*Mir les façanes brutes i la gent, / que imagin sospitosa / d'abruptes crims amb cardenals i prínceps, a l'ombra pacient de les pedres [...] les passions i els crims / rebenten en forma de dolces pregàries.*» (Nadal, 2008: 73) i «*De cop –com en Guido Brunetti– / que la imatge obstinada de bondat / amaga febleses i depravacions, / que és mortal i de carn, idò culpable. / Cal començar una investigació: / Són les certeses de la intimitat.*» (Nadal, 2008: 74). Les referències que fa al món ficcional que envolta a Brunetti i a l'imaginari italià són diverses: «*l'esgarriada llum / del mercat de Rialto*» (Nadal, 2008: 7), «*les pedres brutes dels palaus / de Venècia*» (Nadal, 2008: 73), «*sospit –com en Guido Brunetti–*» (Nadal, 2008: 74). Aquestes referències a Venècia també poden estar relacionades amb dos fets: l'admiració que Miquel A. Riera tenia per Venècia i al fet que Bernat Nadal va viure un estiu fa anys a Itàlia tot estudiant l'italià.

Finalment, en aquesta tercera part Nadal torna a donar el seu lloc d'importància a la dona del vestit vermell a través de *Com si la sang ho detectàs*, l'últim poema del llibre. En ell parla d'amor i recrea el record de les aventures d'un dissabte a vespre «*Anàvem nus, sense defenses [...] / perquè allò podria / ser amor, no uns altres jocs*» (Nadal, 2008: 77), «*Aquell dissabte. Amb la nit sedosa / [...] s'encadenaren els meus ulls als teus: / posseir-te era això, tenir-te fixa*» (Nadal, 2008: 77) i «*havia de cobrir les despulles / amb els meus records amb el vestit vermell.*» (Nadal, 2008: 77).

L'element que lliga les tres parts i que, per tant, es desenvolupa al llarg del poemari és la història d'amor entre el jo poètic i la dona del vestit vermell, fet que Castillo defineix així: «*La història d'amor que serveix d'unió dels poemes podria convertir el llibre en gairebé una novel·la en vers, però aquests pretextos argumentals només serveixen per dotar el poemari d'una unitat temàtica*» (Castillo, 2008: 13).

Un dels trets que comparteixen la primera i la segona part són el component patriòtic, ja que l'autor es mostra obertament arrelat al seu territori, fent així referència i descrivint escenes i paisatges típics de la mediterrània mallorquina. Ho veiem a través del poema *Cossos sota el cel errant* i *Les llimoneres d'Es Clovet*. A més, aquestes parts són les úniques que contenen dos poemes en prosa: *Cossos sota el cel errant* i *Elena Suliotis canta "Norma"*.

Per acabar, voldria comentar que *El vestit vermell* és el fruit d'un seguit de poemes de temàtica amorosa però tractada des d'una perspectiva més adulta. Nadal parla del pas del temps, de la pèrdua, de l'amor i de les passions humanes. En conjunt, el poemari arriba a convertir-se en una mena de manual de vida on el poeta s'obri al lector i li descobreix intimitats. No obstant això, Castillo explica que la postura de Nadal no és passiva ni victimista, sinó que «*les coses són així i així les explica qui vulgui escoltar-les.*» (Castillo, 2008: 14).

5. *La carn que cruix:*

El següent poemari va ser publicat el divuit de març del 2009 per l'editorial Moll i va acompanyat d'un epíleg redactat per Antoni Vidal Ferrando. Està format per tres parts: *La carn que cruix I-Cants profans*, *La carn que cruix II-Flaire d'aiguarràs* i *Versos en*

deriva, que en conjunt acumulen un total de trenta-sis poemes. A més, fou guanyador del IV Premi Mallorca de Poesia.

De la mateixa manera que en el poemari anterior, aquest també inicia cada una de les parts amb diverses citacions de diferents autors. En aquest cas, es tracta dels poetes Ausiàs March, Louise Glück i Marià Villangómez. A més, empra la figura d'altres escriptors per inspirar-se a l'hora de construir alguns dels poemes. Aleshores, ens trobam amb autors com Jaime Gil de Biedma, Cesare Pavese, Damià Huguet o Ramon Llull.

Un dels elements que construeixen el fil argumental de *Cants profans* és el personatge d'Ulisses, un dels protagonistes de l'*Odissea*, obra atribuïda a Homer. Així com ha presentat Nadal la història d'aquest personatge es pot relacionar directament amb el caràcter profà del títol, ja que fa una relectura de la llegenda associada al personatge mitològic: «*Està cansat, Ulisses, de tants de ports errants / i de fondes de gent desvalguda.*» (Nadal, 2009: 33), «*El temps ja put i sap que ell no és cap heroi, / just perquè ha fet tan llarga travessia.*» (Nadal, 2009: 33), «*Passarà a la història només perquè és un rei; / [...] però / [...] se sent foraster / entre súbdits i esclaus que són pròspers sense ell*» (Nadal, 2009: 36), «*Ja madur verifica que l'oblit és metzina / més cruel i roent que les nafres de guerra.*» (Nadal, 2009: 36) i «*el guerrer ha tastat el dolor de l'absència / i retorna com mite esbucat.*» (Nadal, 2009: 37). Així doncs, Nadal desmitifica el personatge i li dona la volta a la història.

En la *Carn que cruix*, Ulisses és un heroi que ha deixat de ser-ho perquè ha fracassat en les seves aventures. A més, en el retorn tan esperat del personatge, aquest ja no desitja retrobar-se amb Penèlope, sinó que més aviat Nadal ens parla d'una separació: «*Té pressa / per arribar, per dir que enyorava ca seva, / mes no pensa en Penèlope*» (Nadal, 2009: 33), «*la pell, no és la d'un jove rei, / els generals [...] assetgen na Penèlope / i ell ja no vol lluitar. Se la poden quedar, / també ha tornat vella*» (Nadal, 2009: 35), «*Però han passat massa anys i el guerrer no és aquell / que li feia propostes obscenes, verga altiva*» (Nadal, 2009: 37), «*el seu rostre no s'assembla al de l'home / que era destre a donar-li plaer, / [...] ella sola es pot fer les carícies / que tant ha esperat, o estar-se en el llit / amb Dictina, l'amiga que no plany la tendresa.*» (Nadal, 2009: 38). Per tal de tancar aquesta història, Nadal acaba dient: «*No és la guerra que mata, és l'oblit, i el*

desfici. / [...] quan perdem el desig ens hem begut la vida.» (Nadal, 2009: 38). I amb aquestes paraules Nadal retrata les agres punyides d'un desig perdut.

Però Nadal no es queda aquí; també mostra l'altra cara del desig. Ara és viu, passional i gaudit des de la perspectiva adolescent i de postguerra. Nadal explica com la mort del dictador i els anys que els seguirem foren claus per l'exhibició i tractament de temes considerats il·lícits durant la dictadura. Els poemes que s'encarreguen de transmetre aquesta idea són el II: «*Aquell temps d'Institut, d'espanyol i llatí / [...] de sexe omnipresent / sobrevolant natures*» (Nadal, 2009:13), «*el meu adolescent / cervell, ple de metàstasi de plaers prohibits.*» (Nadal, 2009: 13), «*Olor a floridura, / de postguerra*» (Nadal, 2009: 13), «*Després de visitar l'Etna: «la passió emergeix com un foc de l'entranya»* (Nadal, 2009: 23), «*Mans, a frec d'escalfors, / penetració, llum, els ulls dins els teus ulls, / desig de fruita, vigília de silencis / lascius i clars, ànsia d'oferir en penyora.*» (Nadal, 2009: 23) i *La fi del general: «perdíem el seny per trobar un llavi humit, / per fregar-nos els pits, potser només mirar-nos, / i fer cruixir la carn. Mentre, aquell home gris / i astut agonitzava.»* (Nadal, 2009: 31), «*Vam celebrar la mort amb xampany i sarau, / [...] calculant batecs de llibertat / eterna*» (Nadal, 2009: 31).

En aquest cas, el títol del llibre pren sentit, ja que el fet de 'fer cruixir la carn' s'empra en el sentit sexual fent referència al contacte fregadís de pell contra pell. És, al cap i a la fi, tot allò que fa trontollar el cos.

Ens trobam, també, amb poemes que tracten l'incontrolable pas del temps: «*Però el temps ha passat / i ha estat més breu que un salm, un entreteniment / per no haver d'acceptar la realitat més última: / envellir, i després morir.*» (Nadal, 2009: 15), «*Tot s'esvaeix*» (Nadal, 2009: 39) i d'altres que descriuen la vida amb un cert to quotidià, com és el cas dels poemes IV i *Vora els papirs de Siracusa*.

Finalment, cal destacar el cert to existencialista a partir del qual Nadal expressa els seus pensaments i reflexions sobre la vida: «*Un jove [...], afirma / que la vida no té sentit, n'està segur.*» (Nadal, 2009: 25), «*Un dia té massa hores per poder mantenir / la veritat, [...] / per això no ens agrada veure la certitud, / que fa forat i tapa.*» (Nadal, 2009: 27), «*la vida és un error / de l'univers, nosaltres, estels aperduats.*» (Nadal, 2009: 29).

La carn que cruix II-Flaire d'aiguarràs comença amb la cita del poeta en llengua portuguesa Al Berto i amb la de Gabriel Ferrater, poeta català. En aquest segon bloc ens trobam amb els poemes *Estellés a l'illa de la calma*, *Flaire d'aiguarràs IV* i *Cocaina blues*, que evoquen altres figures o dediquen la construcció poètica a altres autors com Vicent Andrés Estellés, Miquel Llodrà i Jaume Ramis.

Tal vegada, l'homenatge al pintor Miquel Llodrà és el més elaborat, ja que sota el títol *Flaire d'aiguarràs* hi ha quatre poemes que enalteixen la seva figura. El títol és aquest i no pas un altre perquè l'aiguarràs és un material emprat en el món de la pintura, ja que ajuda a dissoldre el pigment. Aleshores, Nadal ha agafat aquest element i ha construït el títol tot apel·lant a l'olor tan característica i intensa de la substància: «*Atemperant amb aiguarràs textures, / l'espàtula empastissa poesia*» (Nadal, 2009: 56).

Els quatre poemes són representacions de com el poeta veu el pintor i a partir d'aquí ens presenta Llodrà a través de diverses imatges: «*Amb olor de pigments, les teves mans / palpen la lluna i roben el groc.*» (Nadal, 2009: 49), «*Llavors vaig veure que existia en tu / la pintura tapada pel neguit*» (Nadal, 2009: 51), «*L'esmalt als dits anunciant els dies / [...] Pots convertir conceptes en pintura*» (Nadal, 2009: 53).

Finalment, acaba per definir així el pintor i la seva pintura: «*Esborrany, fulla seca, cotxe antic / amb fumerol de llet, bombolles agres, / republicà anònim, venedor / d'ombres esquives, ardorós culer / de tristor minuciosa, solitari / d'ulls embenats. Escala d'estigmes, / versos obscurs, vaixells dins mar abstracte. / La teva pintura és la metàfora*» (Nadal, 2009: 55).

A banda d'aquest homenatge, hi ha altres poemes que fan referència a la temàtica amorosa: «*Amb placidesa vull fermar les hores / d'estar amb tu, res no hi ha més urgent / i apassionant*» (Nadal, 2009: 45), al desig sexual: «*seny, plaers i confitures, / l'ànima vol conèixer nous camins / mullar els dits en totes les dolçors*» (Nadal, 2009: 47), «*Gemecs de penombra*» (Nadal, 2009: 57), «*Ens / adormim amb l'escalfor suau dels alens / laxos*» (Nadal, 2009: 57) i a la inseguretat vital: «*Haurem de viure amb la incertesa*» (Nadal, 2004: 63).

La tercera part, *Versos en deriva*, és introduïda per les cites de Miquel Àngel Riera, Fernando Pessoa i Salvador Oliva. És la part en què hi ha més poemes dedicats o inspirats per altres personatges: *On la ficció s'atura*, *Les deus de l'edat llunyana*,

Declaració a Montse, Na Morlanda pintada de groc, Succió immensa i Postal de Florència són els poemes que evoquen altres figures o estan pensats per ser dedicats. Així doncs, ens trobam amb els noms de René Char, Ramon Rosselló, Guillem d'Efak, Joan Serra, Miquel Magraner, Francesca, Neus i Cèlia.

Versos en deriva es caracteritza principalment per fer una descripció rigorosa sobre un seguit de sentiments, situacions, sensacions o escenes que poden succeir en la vida de qualsevol persona. Un exemple és retratar un accident de trànsit: «*La nit perfecta rebenta en sec, / el cotxe rellisca del món accelerat, / la carretera s'enlaira amb còlera. / i en un instant / fugaç / ha assolit / la vida eterna a sota d'un xiprer.*» (Nadal, 2009: 77) o presentar escenes contextualitzades en un ambient de festa: «*Algú que sua s'ha posat colònia, per lligar, / [...] dins ell una carnal llibertat.*» (Nadal, 2009: 71), «*Ha encadenat l'adolescència / al "Carreró" [...] / perquè els divendres les nits són més llargues*» (Nadal, 2009: 71).

També es rememora el record de veure a Joan Serra davant cala Morlanda pintant: «*i m'ha semblat que et veia, amb el capell, / pescant colors per les tenasses verdes.*» (Nadal, 2009: 85), «*Jo et mirava de lluny, idolatrant / la desmesura abstracta dels teus límits; / sé que els records perfectes no s'esborren.*» (Nadal, 2009: 85). A més, Nadal també construeix el poema *Postal de Florència*, que suggereix un sentiment d'enyorança: «*La fosca / eixampla les absències i m'atorga / el plaer d'enyorar-vos amb mesura.*» (Nadal, 2009: 90).

La carn que cruix tracta la capacitat humana d'estimar i analitza la identitat del jo. S'acosta al desig carnal però també a la cruesa del fracàs existencial. Antoni Vidal Ferrando, en l'epíleg, fa una reflexió al respecte i ho explica així: «*Ens vàrem alimentar de flors de lotus i, després d'una llarga travessia, hem anat a tocar port quan ja no ens espera ningú. Ni ens espera cap Penèlope ni ens espera cap pàtria.*» (Vidal, 2009: 92). En essència, presenta el fet d'arribar tard. També, es posa sobre la balança la cara amable i la part nociva, així equilibrant-la i exposant el recorregut vital que podria experimentar qualsevol individu. Amb tot, Vidal acaba definint el llibre amb les següents paraules: «*escriure com qui encén una bengala dins la fosca. O com un acte de resistència.*» (Vidal, 2009: 95).

6. *Camille*:

Va ser publicat el maig del 2018 per l'editorial Pagès Editors i Laura Borràs Castanyer es va ocupar d'escriure l'epíleg: *Una escultura feta de paraules. L'homenatge illenc i transvestit a Camille Claudel de Bernat Nadal*. *Camille* acumula la quantitat de trenta-dos poemes sota la divisió dels blocs *Cant de Camille* i *Lletres a Camille*. L'obra ha estat guardonada pel XIV Premi Ciutat de Terrassa Agustí Bartra de Poesia Catalana 2017.

El poemari ret homenatge a Camille Claudel Cervaux (1864-1943), que fou una excel·lent escultora francesa. Algunes de les seves obres més representatives foren *Danaïde*, *Fugit Amor* o *L'Age mur*. Aquesta última representa a la perfecció la relació conflictiva i tempestuosa que mantingué amb August Rodin, també escultor. A banda de mantenir una relació sentimental, Camille fou musa i inspiració per a Rodin. Però, tot i ser amants, Rodin no estava disposat a separar-se de la seva dona, aleshores, l'obra *Age mur* representa una escena en la qual Camille es presenta a ella mateixa de genolls suplicant a Rodin, mentre que aquest li dona l'esquena i se'n va amb la seva dona, que surt representada mig bruixa i mig àngel.

Després de l'abandó de Rodin, Camille passà per diverses crisis nervioses que la portaren a destruir algunes de les seves obres i a ser ingressada en una institució mental. Un cop recuperada, però, la seva família no aprovà la seva sortida i, malgrat les seves súpliques, passà allà els últims anys de vida.

Camille fou una dona víctima de la violència exercida per August Rodin i pels propis membres de la seva família. Així doncs, Nadal crea aquest poemari en honor a l'escultora i en senyal de respecte i admiració cap a ella. És difícil no analitzar el poemari des d'una perspectiva feminista quan molts dels poemes estan construïts a partir dels següents referents: Emily Dickinson, Simone de Beauvoir, Teresa de Jesús, Virginia Woolf, Anais Nin, Mercè Rodoreda, Safo de Lesbos, Elizabeth Bishop i Sylvia Plath. Nadal intenta posar-se en la pell de Camille a través de la mirada femenina i amb figures totalment fonamentals per a la configuració del feminisme.

Cant de Camille comença amb un fragment d'una carta escrita per l'escultora des del manicomi, en la qual expressa que troba a faltar la seva mare, tot i que aquesta aprovà l'ingrés i mai la visità, però també retreu al seu germà Paul Claudel la nefasta decisió no

treure-la d'allà. A més, deixa constància que no vol que Rodin s'apropriï del mèrit de les seves obres com ha fet en altres ocasions.

El desengany amorós, el sentiment d'abandó, la ràbia d'haver estat tractada de tal manera, però també l'enyorança i els retrets són els temes que engloben aquest cant i, en línies generals, el jo poètic presenta aquests sentiments des del lament de la dona. L'amor està present amb tanta cruïda que el jo poètic mescla sentiments de ràbia i rancor. La història d'amor ha fracassat i ha portat al jo poètic a estar mancada de llibertat de per vida i a ser tractada com a una persona que ha embogit.

Amb tot, ens trobam amb mostres de ressentiment i retrets: «*allò que sé cert és que tot era fals*» (Nadal, 2018: 47), «*vas incomplir solemnes juraments*» (Nadal, 2018: 21), «*em rosega saber que només vaig ser un joc*» (Nadal, 2018: 49), «*et cansares de mi*» (Nadal, 2018: 31), «*en sec em rebutjares no em digueres ni adéu / [...] vas fugir com un gos que ha agredit el seu amo*» (Nadal, 2018: 43), «*jo era teva*» (Nadal, 2018: 45), «*fins que em vares traïr i amb dolçor m'infiltrares / de l'enyor la metzina*» (Nadal, 2018: 47), «*elegires / semblar un home condret un espòs decorós / amb esposa submissa que no et pogués fer ombra*» (Nadal, 2018: 35), «*eres meu i no d'altri els dies i les nits / quan amb veu tremolosa em pregaves tornem-hi*» (Nadal, 2018: 33), «*la cremor del desig de ser teva i tu meu*» (Nadal, 2018: 29) i amb una veu que és totalment conscient de la seva manca de llibertat i que està sola: «*em ve la idea que encara puc salvar-me*» (Nadal, 2018: 55), «*ningú no m'entén*» (Nadal, 2018: 51), «*quan pens en tu August no és perquè t'enyori / vull reviure la sang enganxar-me al plaer / i assaborir els instants de foc i llibertat / quan ja no tinc futur i visc de la memòria*» (Nadal, 2018: 25) i «*soc tempesta passada / un relat molt antic una veu amb mordassa / un ramell de records que no espera visites*» (Nadal, 2018: 55).

A més, el sentiment de rebuig per com va ser tractada és present al llarg de tot el poemari: «*jo t'obria la porta i amb la mirada nua / t'acoraves dins meu i jurant que m'estimaves / ara sí i ara no ara no i ara sí*» (Nadal, 2018: 21), «*m'exhibies amb goig / [...] i jo hi vaig consentir / perquè un eco distant engegava el meu seny / llavors res no sabia del dolor que a l'aguait / entraria dins meu cruelment ja per sempre*» (Nadal, 2018: 37) i «*no semblaves absent / quan palpaves el meu entrecreix amb els grunys / i gemecs plens de joia*» (Nadal, 2018: 35).

El jo poètic també ens parla de l'enyorança de crear art referint-se a l'escultura: «és cert que enyor la llum subtil i el marbre / que esdevingut substància em remou i provoca / un orgasme litúrgic» (Nadal, 2018: 27), «però un dia llunyà quan mirin la meua obra / [...] algú haurà de dir / amb paraula ben ferma que bells són aquests bronzes» (Nadal, 2018: 57), «mai no faré art sense estar en llibertat» (Nadal, 2018: 53), «plegats hem fet lascives figures que ens assemblen / fruit de la passió [...] / vam parir les estàtues que ara són al museu / mai sabran quins dels dos n'és l'autor són l'essència / [...] de vagines i penis» (Nadal, 2018: 41) i «soc tan sols una musa marcida que sovint / rememora fragàncies de records lacerants» (Nadal, 2018: 31).

Així doncs, aquests versos són el resultat d'un amor fracassat, però la causa ha estat la traïció i l'engany que ha exercit una part de la parella sobre l'altre. Hi veiem la cruïlla de l'amor, la cara amarga de les relacions i com dues figures masculines controlen la vida del personatge femení. A més, a banda de ser enganyada, traïda i tancada en un manicomi, és ella el focus que rep les males paraules de la gent: «malparlen de mi diuen que el meu amor és brut» (Nadal, 2018: 39).

Lletres a Camille és introduïda també per un fragment d'una carta escrita per l'escultora, en la qual desitja sortir d'allà perquè sent que aquell no és el seu lloc. Aquesta part del llibre és la que està composta a partir dels referents femenins; són poemes escrits a Camille en què el jo poètic adopta la veu d'algunes escriptores importants de la història de la literatura, com si fossin heterònims de l'autor.

La passió de Camille (segons Emily Dickinson, 1830-1886) és un poema que es dirigeix directament a Camille: «Si veiés la fondària / dels teus ulls, on hi ha / les enceses arrels / de tot quan et fa ser / de l'amor tan esquerpa...» (Nadal, 2018: 61).

Rodin, creador de bellesa captiva (segons Simone de Beauvoir, 1908-1986) destaca perquè en aquest poema el jo poètic fixa el focus en Rodin i se li parla directament afirmant que els seus actes també li portaran conseqüències, a ell: «pots alçar l'univers / i fer-ne una escultura, / ans acabaràs sol. / Rodin, t'has fet escàpol, / però no podràs vèncer, / per covard, la tristor / que envairà el teu cor.» (Nadal, 2018: 63).

Amb *El turment i el fulgor (amb paraules de Teresa de Jesús, 1515-1582)*, el jo poètic es dirigeix directament a Camille des de l'empatia i li dedica unes paraules de germanor i comprensió: «El teu món és el meu, / Camille, [...] / i em sap greu constatar / que els

teus somnis proscrits / van ser tan grandiosos / que no es poden palpar, / però jo els imagin» (Nadal, 2018: 66).

En *Un espai propi, i un far, Camille* (per Virginia Woolf, 1882-1941) el jo poètic parla de dolor, de ràbia i de l'amor. I per acabar, tanca el poema amb una afirmació molt adient al cas: «*L'amor no deixa deutes.*» (Nadal, 2018: 70). I és que l'amor entre Camille i Rodin fou un exemple clarificador d'un amor que no compensa.

Sense convencions (per Anais Nin, 1903-1977) també es dirigeix directament a l'escultora i equipara la vivència personal de jo poètic a la de Camille amb Rodin. La darrera estrofa és fonamental per entendre el poema, ja que està escrita en clau que consell: «*La boca que et xuclava / l'alè fins que et perdies, / i la força que t'alçava / per volar al paradís, / han trobat altres formes / de flairar l'existència. / Hauràs d'interpretar / el regust dels records / com música de fons, / amb un deix de tristor.*» (Nadal, 2018: 72). *La solitud de l'amant* (segons Mercè Rodoreda, 1908-1983) segueix la mateixa línia: «*Ens caldrà mesurar / passions i paraules. / La veritat és falsa, / com poema rimat / que promet papallones. / El dolor sempre és cert.*» (Nadal, 2018: 74).

El següent poema (*El plaer fugaç, per Safo de Lesbos, 650 aC-580 aC*), tal vegada el podem interpretar com unes paraules que intenten alleujar el dolor fent referència a la fugacitat del temps i que aquest ho posa tot al seu lloc; el dolor desapareix, però també s'aprèn a recordar el plaer: «*El temps apaga el dol*» (Nadal, 2018: 75) i «*un cel que no volem / perdre, perquè el plaer / és recordar el plaer.*» (Nadal, 2018: 75).

Pel títol del següent poema, *Dominar l'art de perdre* (per Elizabeth Bishop, 1911-1979) podem intuir que aquest poema serà la veu de la resignació la que parla. El jo poètic està a favor d'acceptar el fet de perdre com a manera d'assumir les derrotes: «*Potser viure no és més / que patir malaltia*» (Nadal, 2018: 77), «*Sobrevius si domines / l'art de perdre, i ho saps.*» (Nadal, 2018: 79).

L'olor rànica de les flors (segons Sylvia Plath, 1932-1963) és l'últim poema i el jo poètic parla com si fos Sylvia Plath que fa una reflexió a Camille sobre la relació i, en general, de la vida: «*Tu i jo sabem que viure / és la fam transparent / d'imaginar quan érem / joves i res sabíem / del perill d'estimar*» (Nadal, 2018: 81), «*Llavors la vida passa / en un instant i et mostra / la immensitat tan buida: / no t'emportaràs res.*» (Nadal, 2018: 82).

Aquest recull de poemes inspirats en dones que han estat importants al llarg de la història ha estat una manera més que ha tingut Nadal de fer honor a la memòria de Camille Claudel, una altra figura important del món artístic.

En aquests textos el jo poètic està construït a partir de diverses figures femenines, que tot i no ser contemporànies entre elles, igualment varen haver de superar entrebancs com Camille. Aleshores, aquestes veus acompanyen i comprenen el dolor d'una altra dona que ha estat maltractada. És una bona manera de donar a Camille el suport que ni la seva família ni la societat del moment li donà, sinó que fou jutjada i menyspreada. En conjunt, resulten ser tota una expressió de sororitat.

Camille, tot i ser una de les més brillants escultores del segle XIX, només fou recordada per ser germana de Paul Claudel i l'amant d'Auguste Rodin. Fou la víctima dels dos homes i fou jutjada com a dona i com artista. De fet, passà a un segon pla en tots els aspectes: per una banda, l'èxit del seu germà com escriptor eclipsava el seu pel fet de ser dona, i d'altra banda, sempre quedà relegada en la posició d'amant, musa o deixeble de Rodin, però mai se la tingué en compte com a parella sentimental de Rodin ni se la reconegué per les seves escultures.

És interessant la mirada de Laura Borràs perquè explica exactament l'exercici que ha dut a terme Nadal per poder parlar des de Camille: «*Nadal, que "impersona" la seva veu i, en un exercici de ventrilòquia sostinguda, [...] es capbussa en els seus sentiments i emocions i ens n'ofereix un cant trèmul, lúcid, desolador.*» (Borràs, 2018: 84). A més, Borràs enalteix doblement l'obra de Nadal perquè és un home donant suport a una dona i també perquè aquest poemari ha suposat retornar la veu a qui la hi llevaren: «*Bernat Nadal li confereix, doncs, aquesta llibertat de ser dona, artista, amant i lliure perquè parla, perquè ens vol ser sentir la seva veu segrestada i li ofereix la seva pròpia veu perquè parli*» (Borràs, 2018: 85).

7. Conclusions

Després d'haver llegit les cinc obres poètiques elegides per ser analitzades, podem afirmar que Nadal és un escriptor compromès amb el seu temps i amb les causes socials. A pesar del context polític i ideològic, que no acceptava ni donava suport a la diversitat sexual ni a la seva representació en les plataformes culturals, Nadal fou un escriptor que es va comprometre amb la lluita pels drets dels homosexuals. Així doncs, publicà *Gai saber*, un recull de poemes pensat i escrit per formar part d'una col·lecció ideada per Ramon Rosselló.

Aquest nivell d'implicació també es pot extrapolar a la causa feminista, compromís que hem pogut veure a través de la publicació de *Camille*. Tal com es comenta a l'epíleg del poemari, l'esforç de Nadal fou doble, ja que va haver de recuperar la història d'un personatge del passat i, a banda, hagué d'entendre la complexitat del conflicte des d'una perspectiva femenina. El fet de compartir el tarannà artístic i que la faceta d'escultora de Camille es veiés afectada per la seva vida sentimental, foren algunes de les causes que motivaren Nadal per dedicar-li un poemari.

Camille és, doncs, un llibre que s'ha de llegir en clau feminista, ja que el mateix Bernat Nadal explica que si l'escultora no hagués estat dona, no hauria patit la violència de la seva família ni hagués viscut una vida tan desgraciada. Aleshores, el poemari en qüestió en converteix en tot un homenatge a la mateixa Camille i a la dona en general. Amb tot, el llibre esdevé una al·legoria a la defensa de la llibertat de la dona, que va des de la parcel·la més íntima, que engloba la llibertat sexual i amorosa, fins a la part més creativa, que la configura com artista.

Aquest repàs per la poesia de Nadal també ens ha servit per conèixer-lo en l'esfera més personal. Hem vist com el poeta es despulla totalment davant el paper en blanc i l'omple amb el record i la figura de persones que han marcat la seva vida. Veiem com explica la seva història d'amor i com d'aquesta neixen les seves dues filles, però també explica la mort del seu germà i del seu pare. Totes aquestes experiències ens fan veure el recorregut vital de l'escriptor, com les ha sentides i com ha evolucionat amb el temps.

A més, a aquest fort component biogràfic també s'hi suma la presència de l'escriptor Miquel Àngel Riera. Encara que Nadal se centrés a ressaltar Riera com escriptor, no es pot deslligar la forta amistat que unia els escriptors.

8. Referències bibliogràfiques

- NADAL, BERNAT. 1995. *Més enllà de tots els límits. Poesia (1969-1983)*. Casa de Cultura de "Sa nostra". Palma.
- NADAL, BERNAT. 2008. *El vestit vermell*. Edicions Proa. Barcelona.
- NADAL, BERNAT. 2005. *Memòria fòssil*. Edicions del Salobre. Mallorca.
- NADAL, BERNAT. 2009. *La carn que cruix*. Editorial Moll. Mallorca.
- NADAL, BERNAT. 2018. *Camille*. Pagès Editors. Lleida.
- Pròleg *Paraules com espines*. NADAL, BERNAT. 2008. *Paraules com espines. Antologia poètica*. Govern de les Illes Balears, Conselleria d'Educació i Cultura. Lloseta. 3-4.
- MAS VIVES, JOAN. 1982. «Del realisme narratiu a la diversitat actual: Dues generacions de poetes mallorquins: (1960-1975)». *Randa*, núm. 13. 43-136.
- ROS, CRISTINA. *Bernat Nadal: "Ser diferent és un resultat, no pot ser un objectiu"*. (Entrevista) *Arabalears* <https://www.arabalears.cat/cultura/diferent-resultat-no-pot-l-objectiu_128_3942863.html> [consultat: 10/4/2021].
- ROSSELLÓ BOVER, PERE. 1983. Pròleg a *Teorema del somni*. NADAL, BERNAT. 1983. *Teorema del somni*. Casa de Cultura de "Sa Nostra". Manacor. 7-12.
- Pàgina web *Editorial Moll*. Nadal Nicolau, Bernat. <<https://novaeditorialmoll.cat/autor/barnat-nadal-nicola/>> [consultat: 23/4/2021].
- *Poeteca*. <<https://poeteca.cat/ca/autor/78>> [consultat: 29/4/2021].
- Llibreria S'Estany. <<https://www.lafaula.cat/product/memoria-fossil/>> [consultat: 12/4/2021].
- *Versos.com*. Poema *T'estim* de Miquel Àngel Riera. <<https://www.versos.cat/poema/4370/testim>> [consultat: 5/4/2021].

- *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.
<<https://dlc.iec.cat/>> [consultat per darrer cop: 27/6/2021].
- *Diccionari català-valencià-balear*. <<https://dcvb.iec.cat/>> [consultat per darrer cop: 27/6/2021].
- Biblioteca Fundació Bartomeu March.
<<http://www.fundacionbmarch.es/page1.php?q=23>> [consultat 10/4/2021].

9. Apèndix

Per tal de completar l'anàlisi de l'obra poètica de Bernat Nadal, es va considerar adient concertar una entrevista (19/6/2021) amb el poeta i d'aquesta manera conèixer en primera persona allò que motivà i inspirà a l'escriptor a escriure els llibres que han estat analitzats.

1. Després de la lectura de la vostra obra poètica és evident que Miquel Àngel Riera fou el vostre referent. Amb quins aspectes vos emmirallàreu de la seva obra? Què té Miquel Àngel Riera que no tingui un altre escriptor?

«Quan jo el vaig conèixer quasi no havia fet la seva obra, fins i tot, en certa manera, vaig ser un detonant perquè tornàs a escriure. Tenia una obra de joventut, un sol llibre (Poemes a Nai) però feia deu anys que no escrivia. El fet que ens coneguéssim i que ell intentés ajudar-me i corregir-me el va dur a tornar a entrar en contacte amb aquest món.»

«Miquel Àngel Riera era un gestor administratiu que tenia un llibre de poemes i res més. És a dir, aquesta trobada amb jo, que ell em volgués ajudar, que em presentàs gent, em va facilitar l'accés a tots els escriptors de Mallorca (els que Riera coneixia). Aquesta ajuda i promoció que em donà, a mi, el va preparar a ell per fer un altre llibre de poemes perquè poc temps després de conèixer-me escrigué Biografia, el segon llibre, però seria el primer d'una nova etapa, la resta eren poemes de joventut.»

Nadal explica que el que més li agradà de Miquel Àngel Riera com escriptor és que era regular, feia una poesia equilibrada i controlada i representava l'antivulgaritat, l'ordre, l'elegància. A més, Nadal afegeix que la manera d'escriure de Riera era interpretant el món i que entenia l'escriptura com un acte de militància.

2. És sabuda també la relació epistolar amb Blai Bonet. Què hi ha de Bonet en la vostra obra?

«Conèixer Blai Bonet per jo va ser excepcional. Com escriptor, ens introdueix en una poesia contemporània i romp amb la generació anterior.»

«Mentre que Riera representa el compromís i la tenacitat i el seu objectiu era escriure el millor possible en llengua catalana per així fer una aportació, Bonet era més passional i primitiu».

«A mi, els dos em varen servir per escriure perquè Miquel Àngel era l'ordre i la feina i Blai era més deixat. Tenia versos fluixos i després pujades que no té ningú. Són dos poetes distints, però tots dos em varen marcar molt. Miquel Àngel és l'obra ben feta i l'intimisme, mira cap a dins i interpreta el món. En Blai no interpreta el món, ja el té interpretat, ens diu com hem de fer les coses. Blai és un predicador i diu el que s'ha de fer perquè el món vagi bé, és un messies».

3. Tenint el compte la vostra participació en el volum 72, primer llibre fet conjuntament amb Damià Huguet i Josep Albertí. Podríeu explicar com sorgí la idea i com la duguéreu a terme?

Nadal explica que ell, Huguet i Albertí coincidien a Palma en la llibreria Tous, que va crear una col·lecció de llibres, guiada per Antoni Serra.

Els tres, a més de ser amics personals i de generació, eren poetes emergents i cada un havia publicat un llibre. Aleshores, Serra els proposà fer un llibre en conjunt i publicar-lo com a representatiu de la generació del 72. Així doncs, els tres escriptors acceptaren i publicaren el llibre com a obra generacional.

4. Quines altres obres i autors heu tingut com a referents?

Pel que fa a les influències de la novel·la, Nadal explica que de Riera heretà la veneració per Proust. Per Nadal és un autor de tauleta de nit perquè escriu tan bé que no és important de què parla perquè allò que explica ho diu d'una manera interessant. Per tant, és un autor que es pot llegir a totes hores. De Proust, a part d'aprendre en general, Nadal aprèn sobre els detalls i el considera un pilar.

De la poesia, Nadal no es pot decantar tan sols per un perquè té molts de poetes que li agraden. A més, explica que les influències són difuses i van per èpoques. No obstant això, Nadal conta que un dels que l'influïren indirectament fou Pere Rosselló Bover:

«és perfeccionista i honest, sap que la literatura no és vulgar. [...] Em transmetia el compromís amb la feina ben feta i constant».

«Hi va haver l'època primera de Neruda, després descobreix (o em fan descobrir) la generació del 27. Després vaig conèixer la generació dels cinquanta. Quan descobreix en Carles Riba m'agrada la serenitat, el domini del llenguatge i del vers i el domini sinó de la història, de la mitologia. Era gent amb una cultura molt forta i quan els llegia quedava impactat. Salvador Espriu també és un d'ells, però que ara l'he rellegit té coses molt bones, però no m'emociona com abans».

«Hi va haver un autor que em va condicionar, que és Francesc Parcerisas. Va passar una temporada per Eivissa o Formentera i va escriure un llibre de la seva experiència que es deia Homes que es banyen dins estanys de sal, on juga molt amb el món modern i per jo va ser una actualització de la poesia: ja no era només parlar de sentiments amorosos, sinó que era un testimoni molt fresc i ell no ho sap, però m'incità a escriure».

«Miquel Àngel Riera va ser una de ses persones que més em va influir perquè ens vèiem molt. A més, era una persona que tot ho feia bé. M'interessà també la poesia mediterrània: la catalana, l'espanyola, la italiana, la francesa, etc. Tota la part anglosaxona em resultava freda i és una cosa que he descobert de gran. Una filla meva va traduir La terra Eixorca de n'Eliot, jo li ho vaig demanar. Vaig insistir perquè el considerava l'autor més influent del segle XX, no el més bo, però sí que el més influent. [...] Na Neus traduïa i jo investigava el que no entenia».

«Eliot surt després del romanticisme i trenca tots els esquemes, és a dir, l'esquema Costa i Llobera, que aquí ens va durar cinquanta anys més. Els poemes havien de ser guapos i els sentiments també. I ell comença a dir que els poemes no han de ser guapos perquè la vida no ho és. També romp els versos i fa una poesia seca, no és dolça i ell mateix declara que no ho fa perquè agradi, ho fa perquè impressioni. I d'aquí ens ve tota la poesia contemporània».

5. Té molt d'autobiogràfica la teva obra? Podríem dir que l'escriptura d'aquests llibres t'han servit, en certa manera, com a teràpia per superar moments complicats, com la mort del vostre pare?

Nadal va respondre afirmativament a les dues preguntes.

«Vaig escriure deu anys després de la mort de Miquel Àngel perquè vaig pensar que quan fas una cosa amb la mort d'una persona propera sempre hi ha tendència a magnificar i jo no volia fer un poema o un llibre de poemes elogiós, jo el que volia era retre-li homenatge [...] a la seva obra i, per tant, ell dins dels poemes no apareix». No parla de Riera com amic sinó que parla de l'obra de Riera i dels seus personatges.

El poeta explica que *Memòria fòssil* va encetar la segona etapa. La primera era la més jove i molt autobiogràfica. *El Vestit vermell* sí és una obra quasi totalment autobiogràfica. *La carn que cruix*, segons Nadal, és el llibre menys biogràfic: *«aquí començ a sortir de tot el que ha estat la meua vida. [...] És un canvi total, començ a escriure històries que no tenen res a veure amb jo, no és tan intimista».* Finalment, pel que fa a *Camille*, Nadal procura que sigui un llibre de poesia intimista, però explica que surt totalment d'ell. Acaba per dir, que considera els seus dos darrers llibres experimentals.

6. Pensau que l'autor s'ha de separar de la seva obra o el contrari, que la vida de l'autor pot ajudar a crear una millor obra?

«Crec que no hi ha normes. L'autor ha d'escriure el que vulgui escriure, bé sigui autobiogràfic o no. No per un factor d'aquests serà més bona l'obra i el que ha d'intentar és fer llibres bons i que siguin útils pels altres».

7. La poesia sempre ha estat considerat un gènere molt elitista, creus que ha canviat això amb el pas del temps, és més accessible per a tothom? Podem fer que la poesia s'apropi més a la gent jove com ho fa la narrativa?

«No sé si s'ha de dir elitista, en tot cas minoritari».

Nadal comparteix la idea que la poesia, a dia d'avui, arriba a poca gent, però manté una esperança. Explica que estam passant per un moment de canvi tecnològic i, per tant, social i això provoca que els llibres perdin força davant els audiovisuals, però estam descobrint gent de teatre que empra la poesia i la fa arribar a la gent.

Per acabar, fa la següent reflexió: *«Hi ha un sector de gent que diu que no llegeix poesia perquè no l'entén, però en realitat no l'entén perquè no l'ha llegida. Hi ha por a la poesia».*

8. Consideres que la teva obra s'apropa a qualsevol públic?

«Sí, per descomptat. La poesia més personal es pot apropar a qualsevol perquè a qualsevol li ha passat: coses que van bé en la vida i coses que van malament, desitjos, crisis, etc.».

9. Camille és el llibre que temàticament s'allunya més de la resta, que et motivà a fer aquest homenatge a l'escultora?

Nadal explica que va conèixer a Camille Claudel en una exposició a Bilbao, on hi havia exposades obres de Camille i Rodin, i que abans d'assistir a l'exposició no sabia de la seva existència. Només sabia que fou alumna i amant de Rodin. Un any abans de fer el llibre, però, llegí en un diari una mica més sobre Camille i afirmà que *«hi ha gent que té moltes desgràcies, però em vaig adonar que Camille havia estat desgraciada per ser dona».* A més, també afegí que *«tot això li passà per exigir llibertat, per ser artista, per no sotmetre's a cap regla».*

Nadal conta que volgué explicar la història de l'escultora fent un experiment i escriure en primera persona: *«intent fer una història de l'estada de Camille dins el manicomi i m'he de posar al seu lloc i em va crear molts de dubtes».*

«M'invent una Camille que és una dona que no renega de cap dels plaers que ha tingut abans amb Rodin, però sí que renega del Rodin actual, és a dir: “els anys que he passat amb tu han estat uns anys de felicitat màxima, per tant, jo els vull gaudir i recordar, però després de tu ja no vull saber res més.” Aquesta és la imatge de Camille que vol mostrar: una dona que talla amb ell, fins i tot amb una certa generositat i que li retreu certes coses, però que a la vegada també assumeix la història.»

«Aquest llibre és un homenatge a Camille com a dona més que com artista, que també, però, si no haguera estat dona, no li hauria passat tot això. Aquí vaig pensar que ho

volia convertir en un homenatge a la dona en general. Per això, després cerc altres escriptores que teòricament li envien cartes [...] aquestes tenen un vers o dos que és seu, els l'he agafat perquè volia que li escriguin comentant la situació, però elles més o menys també han patit per ser dones, per ser artistes o per ser desgraciades. El triomf de la dona sempre ha estat molt difícil i vaig cercar precisament dones que havien lluitat i destacat, però que també ho havien passat malament».

10. *Camille* (2017) és una obra molt actual. Creieu que és necessari ser feminista a dia d'avui?

«Totalment sí. La situació no està normalitzada ni de molt. El que passa, però, és que en tots els ismes [...] hi ha gent que es passa un poc, però bé, només es passa fins que desapareix l'isme. És a dir, fins que desapareix la necessitat de reivindicar. El dia que el feminisme no sigui necessari serà un gran triomf.»

11. Pel que fa a *Gai Saber*, llibre que tracta l'homosexualitat, podries explicar per què i com sorgí aquest llibre?

*«En aquell moment es començava a reivindicar l'homosexualitat, però encara hi havia qualche porrada de la policia i qualche detenció. Jo tenia un amic, Ramon Rosselló (investigador històric), que va decidir crear una col·lecció molt petita d'opuscles, més que de llibres grossos, de temàtica gai. Li anava bé que li donessin poemes, assaigs o narracions breus en la que hi podia escriure qualsevol. Jo vaig ser dels primers. Ramon insistia molt i deia: «si vosaltres, els heterosexuals, no vós solidaritzau i no participau, sempre quedam marginats». Aleshores, quan decidí fer aquesta col·lecció, ens convidà a alguns, que no erem homosexuals, a participar. Resultat? Un llibre fet des de fora (en el qual podríem establir un paral·lelisme amb *Camille*) i en el qual vaig imaginar que les relacions sexuals i amoroses eren iguals que les heterosexuals».*

«No el consider un llibre afortunat [...] vaig pensar que no m'havia d'amagar, a posta és un llibre molt curt, no té ni la profunditat poètica que jo hagués volgut donar ni en sé la utilitat, però crec que l'escriptor s'ha de comprometre».

12. Les vostres obres poètiques han estat reconegudes per diversos premis. Considereu que els premis institucionals ajuden a consolidar la tasca dels escriptors? Podem ser una manera de reconèixer la trajectòria vital i professional dels artistes, però que comporta molts de matisos.

«La literatura no hauria de ser competitiva, [...] però amb la crisi que pateix [...] els premis són una oportunitat perquè promocionen el guanyador. [...] No ho tenc clar, seria millor que es pogués editar fàcilment sense premi, [...] però el qui el guanya l'aprofita i el que no, no hi ha de pensar més».

13. Ha estat Manacor còmplice del vostre èxit? Us heu sentit acollit pel poble i les institucions?

«Jo no diria mai èxit per cap escriptor en català, [...] però si em dius reconeixement et diria que jo no crec que els escriptors necessitem cap reconeixement especial, sobretot els reconeixements oficials, que no són necessaris. A mi, em varen donar el reconeixement de mèrit de l'Escola de Mallorquí i la veritat és que ho vaig agrair molt, però em va incomodar. [...] Jo li don importància a les dues etapes de l'escriptura: una, escriure el llibre, [...] el temps que has de trobar el to. [...] I després d'això estic content del temps que he estat amb mi mateix, lluitant i escrivint. [...] La segona, és quan tu ja no hi pots fer res, que t'editen el llibre i surt, però no depèn de tu. [...] No vull deprecia un comentari positiu, al revés, ho vull agrair, però jo em centr molt més en la primera part.»

14. Què ens podries contar de la teva participació a la premsa manacorina mitjançant la publicació d'articles i notes? Fou una manera eficaç de difondre la poesia i la literatura?

Nadal explica que durant una temporada va col·laborar molt en premsa perquè necessitava expressar, tenia ganes de lluitar. A més, matisa que la premsa de la seva joventut pagava, fet que no passa ara, a no ser que siguis un treballador més de l'empresa.

Explica que considerà útil col·laborar en premsa i que publicava sobre temes sociopolítics i literaris. Però, afirma que no guarda res sobre els seus escrits perquè considera que la premsa és per llegir i tirar: *«mai l'he considerada una plataforma de creativitat, sinó una cosa que la gent llegeix i oblida. Per tant, per allò que m'ha servit és per fer dits; jo no vaig tenir ocasió de fer una carrera universitària. [...] La premsa em va servir per perdre la por a escriure i per tenir capacitat per improvisar. Ara, tot això és un entrenament, però no és escriure literatura. La literatura és una altra cosa, és anar a poc a poc i bé, la premsa és més ràpida. [...] La veritat és que vaig ser molt lliure, vaig dir el que pensava i pràcticament mai em varen censurar res, però jo no guard la premsa».*

15. Finalment, et deixam un espai per poder fer cinc cèntims sobre altres publicacions: contes, el llibre sobre el Barça, la introducció i notes a *La Terra Eixorca* de T. S. Eliot en traducció amb la teva filla Neus, etc.

«La Terra Eixorca és una tasca que em vaig imposar. Na Neus feia la traducció i jo la investigació i li explicava a ella per què n'Eliot deia tal cosa. [...] va ser aquesta experiència de voler conèixer l'escriptor més influent, [...] i després de saber tantes coses, jo el respect molt, però el meu concepte de poesia tampoc no és aquest: estam al segle XXI, cadascú pot escriure com vulgui, però jo som més partidari que la poesia sigui intel·ligible, i ja no vull dir sempre molt clara, [...] però és per comunicar-se».

«El Barça, per nosaltres, va ser un símbol. Jo vaig anar, als 23 o 24 anys, a Barcelona per primera vegada, i amb en Guillem d'Efak varen anar a veure un partit del Barça i jo vaig quedar al·lucinat, no del futbol, sinó de l'espectacle de llum i color, del verd de la gespa i de cent mil persones juntes que totes bramulàvem el mateix. [...] Allò ja tenia connotacions, ja no de Barcelona-Madrid equip, sinó de Catalunya-Espanya. Sempre havia estat del Barcelona des de nin, per tradició familiar, però aquest dia, que vaig anar a veure el partit, vaig decidir que, ja que no teníem ni un govern, ni un estat ni res, teníem el Barça. [...] Els que bramulàvem allà ens sentíem qualcú. [...] Sempre he seguit el Barcelona i en un moment donat vaig decidir escriure un llibre sobre el Barça [...] amb un to de posar-hi elements històrics, mentides, divertiments i una dosi de falsa filosofia».

Amb tot, Nadal acaba explicant que la seva intenció era fer un llibre d'humor, però que fes pensar sobre el catalanisme.

«El llibre de narracions té narracions que sempre parteixen d'un fet real. [...] Totes tenen una base certa, però molt relativa, molt minúscula».